

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Migration, Memory, and Belonging in Abdulrazak Gurnah's Novels: A Postcolonial Analysis*

Abdulrazak Gurnah'ın Romanlarında Göçmenlik, Hafıza ve Aidiyet: Postkolonyal Bir Analiz

Rıdvan Demir** - Elif Alakay***

Abstract: The African continent has witnessed centuries of slavery, colonial subjugation, and the establishment of administrations formed without the will of the people following successive world wars. As a direct consequence of this colonial legacy, the continent remains one of the world's primary regions of out-migration. Among these migrants is the Tanzanian-born novelist Abdulrazak Gurnah, recipient of the 2021 Nobel Prize in Literature. The aim of this study is to examine how the phenomenon of migration is represented through the themes of racism, colonialism, memory, and belonging in three of Gurnah's novels from different stages of his career - *Pilgrims Way*, *Admiring Silence*, and *The Last Gift* - and to evaluate his contribution to postcolonial literature. The study analyzes the racist and discriminatory behaviors encountered by immigrant protagonists who are compelled to leave their countries for social, political, and economic reasons and settle in England, as well as the problems of belonging these characters face. The study also explores the autobiographical elements reflected in the author's work. This study adopts a hermeneutic (interpretive) approach; the three novels are analyzed through a thematic reading method. The findings indicate that *Pilgrims Way*, one of the author's earlier works, foregrounds post-revolutionary trauma and overt racist violence more intensely than the later novels. In *Admiring Silence*, the anonymity and liminal state of the protagonist - who is unable to establish a balance between Zanzibar and England and cannot reconcile himself with his own history - emerge as the novel's central concerns. *The Last Gift*, on the other hand, focuses on the identity crises experienced by second-generation immigrants stemming from the traumatic silences passed down by their parents. The study concludes that, by rendering the lives of migrants with sustained humanistic depth, Gurnah occupies a distinctive and enduring position within postcolonial literature.

Keywords: Abdulrazak Gurnah, Belonging, Migration, Memory, Racism, Postcolonialism.

* This study is derived from the master's thesis prepared by the second author under the supervision of the first author.

Bu çalışma, ikinci yazar tarafından birinci yazarın danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Corresponding Author: Assoc. Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Theology, Department of Religious Education

Sorumlu Yazar: Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6141-6638>

ridvandemir@mku.edu.tr

*** Teacher, Ministry of National Education.

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı.

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6386-9940>

elifalakay@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Demir, R., & Alakay, E. (2026). Migration, memory, and belonging in Abdulrazak Gurnah's novels: A postcolonial analysis / Abdulrazak Gurnah'ın romanlarında göçmenlik, hafıza ve aidiyet: Postkolonyal bir analiz. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(Ö1), 689-724. [Special Issues Dedicated to Prof. Dr. Mahmut Özer]. Ankara Bilim University Publications. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.90279>

Received/Geliş: 24 March/Mart 2026

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 20 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

Öz: Afrika kıtası; yüzlerce yıllık kölelik geçmişine, sömürgeleşen topraklara ve dünya savaşları sonrası halkın iradesi dışında kurulan yönetimlere sahne olmuştur. Bu tarihsel arka plan nedeniyle kıta, günümüzde en çok göç veren bölgelerden biridir. Bu göçmenlerden biri de Tanzanya asıllı bir romancı ve 2021 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Abdulrazak Gurnah'tır. Bu çalışmanın amacı, Abdulrazak Gurnah'ın kariyerinin farklı dönemlerinden seçilmiş olan *Hacılar Yolu* (*Pilgrims Way*), *Sessizliğe Hayranlık* (*Admiring Silence*) ve *Son Hediye* (*The Last Gift*) romanlarında göçmenlik olgusunun ırkçılık, sömürgecilik, hafıza ve aidiyet temaları etrafında nasıl işlendiğini incelemek ve yazarın postkolonyal edebiyata katkısını değerlendirmektir. Söz konusu romanlarda ülkelerinden sosyal, siyasal ve ekonomik gerekçelerle ayrılan göçmen kahramanların İngiltere'de karşılaştıkları ırkçı, ayrımcı davranışlar ve aidiyet problemleri incelenerek yazarın romanlarına yansıyan otobiyografik öğeler analiz edilmiştir. Bu çalışmada hermenötik (yorumbilimsel) yaklaşım benimsenmiş olup, adı geçen üç roman tematik okuma yöntemiyle değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, yazarın ilk dönem eserlerinden *Hacılar Yolu*'nda devrim sonrası travma ve ırkçı şiddet öğelerinin diğer eserlerine göre daha yoğun işlendiği görülmüştür. *Sessizliğe Hayranlık*'ta Zanzibar ve İngiltere arasında denge kuramayan ve geçmişle yüzleşemeyen ana kahramanın isimsizliği ile araftaki konumu; *Son Hediye*'de ise ikinci nesil göçmenlerin atalarından devraldığı travmatik geçmişin kimlik bunalımlarına yol açtığı tespit edilmiştir. Yazarın, göçmenlerin zorlu yaşamlarına insani bir perspektifle yaklaşarak postkolonyal edebiyatta etkili ve seçkin bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdulrazak Gurnah, Aidiyet, Göç, Hafıza, Irkçılık, Postkolonyalizm.

Structured Abstract:

This study examines the representation of migration, racism, memory, and belonging in three selected novels by Tanzanian-born author and 2021 Nobel Laureate Abdulrazak Gurnah: *Pilgrims Way* (1988), *Admiring Silence* (1996), and *The Last Gift* (2011). The central research question asks how these themes are represented across different phases of Gurnah's career and what transformations occur in their treatment over time. While Gurnah's Nobel Prize has increased scholarly interest, Turkish-language literature remains limited, with most existing studies focusing on a single work or offering comparisons with other authors. A comparative analysis tracing thematic evolution across his early, middle, and late periods has yet to be conducted in Turkish academia. This study addresses this gap by offering a holistic and comparative analysis of three novels representing distinct periods of Gurnah's career, thereby contributing to a more comprehensive understanding of his contribution to postcolonial literature. The study is grounded in postcolonial theory, which interprets migration as a direct consequence of colonialism. Following Loomba's definition of colonialism as the seizure and control of other peoples' lands and resources, and Young's framing of postcolonialism as a critical field advocating for equality beyond ethnic differences, the analysis reads Gurnah's novels within the historical context of Zanzibar's colonial past, the 1964 Revolution, and Britain's restrictive immigration policies. Bhabha's concept of the "third space" and Gilroy's (1993) concept of hybrid identity provide the theoretical lens for understanding characters who belong neither fully to Zanzibar nor to England. The concept of "new racism" as cultural exclusion rather than biological difference, alongside Freud's work on melancholia and survivor's guilt, informs the analysis of characters' psychological states. This theoretical framework enables a nuanced examination of how Gurnah's fiction stages the long-term psychological and social consequences of colonialism and migration.

This study adopts a hermeneutic (interpretive) approach; the three novels are analyzed through a thematic reading method. The novels were subjected to multiple close readings, after which recurrent patterns, images, character experiences, and narrative ruptures were identified and grouped into thematic categories. This process yielded four overarching themes: racism and discrimination, memory and guilt, colonialism and its aftermath, and belonging and identity. The Turkish editions of the three novels constituted the primary sources of the research, while critical essays, academic articles, and the author's interviews were used as secondary sources. Findings were interpreted in relation to historical contexts including the Zanzibar Revolution of 1964, the legacy of the East African slave trade, and changing UK migration policies.

The analysis reveals both continuity and transformation across the three novels. In *Pilgrims Way*, racism appears as overt physical violence and verbal abuse, while the protagonist Daud experiences survivor's guilt over a childhood friend's death, manifesting as melancholia and self-neglect. In *Admiring Silence*, the unnamed narrator fabricates his past to gain acceptance in England, yet faces microaggressions and cultural exclusion; his return to Zanzibar reveals postcolonial corruption, portrayed as a continuation of colonial exploitation under local elites. In *The Last Gift*, the focus shifts to second-generation migrants Hanna and Jamal, who struggle with identity crises stemming from their father Abbas's lifelong silence about his past. Racism here appears as Islamophobia and cultural marginalization in schools. The findings demonstrate that racism evolves from physical violence to discursive and institutional forms across Gurnah's career, reflecting broader shifts toward "new racism" based on cultural exclusion. Memory functions as a site of trauma across all three novels, yet *The Last Gift* suggests that breaking silence can interrupt intergenerational trauma. Gurnah's postcolonial critique cuts both ways: while condemning British racism and imperial nostalgia, he also criticizes post-independence corruption in Zanzibar, showing migration as a necessity imposed by failed states rather than a free choice. Identity remains unsettled as characters inhabit Bhabha's "third space," belonging fully neither to Zanzibar nor to England, with second-generation characters exemplifying this condition most acutely.

This study concludes that Gurnah's three novels offer a sustained and evolving meditation on the postcolonial migrant condition. The findings contribute to the literature by demonstrating that migration does not leave the past behind but carries it forward through memory, guilt, and silence; that racism persists across generations even as its forms change; and that belonging remains elusive, particularly for the second generation. Gurnah's contribution to postcolonial literature lies in his refusal to reduce migrants to abstract figures of crisis; instead, he presents them as fully human individuals navigating love, loss, and the search for home. For future research, this study recommends extending analysis to Gurnah's other novels such as *By the Sea*, *Gravel Heart*, and *Afterlives* to further map thematic continuities across his oeuvre. Comparative studies

with other postcolonial migrant writers would also enrich scholarly understanding. Additionally, given the limited Turkish-language scholarship on Gurnah, further studies in this area are needed to strengthen academic conversation on migration and literature in the Turkish context. Finally, the representation of women and gender in Gurnah's fiction remains an underexplored area that warrants dedicated research.

Keywords: Abdulrazak Gurnah, Belonging, Migration, Memory, Racism, Postcolonialism.

ملخص منظم:

تتناول هذه الدراسة تمثيل موضوعات الهجرة والعنصرية والذاكرة والانتماء في ثلاث روايات مختارة للكاتب التنزاني المولد والحاظر *The Last Gift* و *Admiring Silence* (1996) و *Pilgrims Way* (1988): على جائزة نوبل لعام 2021 عبد الرزاق غورناه، وهي ويتمحور السؤال البحثي الرئيسي حول كيفية تمثيل هذه الموضوعات عبر المراحل المختلفة لمسيرة غورناه الأدبية، والتحول التي (2011). طرأت على معالجتها بمرور الوقت. ورغم أن فوز غورناه بجائزة نوبل قد زاد من الاهتمام الأكاديمي بأعماله، إلا أن الأدبيات باللغة التركية لا تزال محدودة، حيث تركز معظم الدراسات الحالية على عمل واحد أو تقدم مقارنات مع مؤلفين آخرين. ولم يُجرَ بعد في الأوساط الأكاديمية التركية تحليل مقارن يتتبع تطور الموضوعات عبر فتراته المبكرة والمتوسطة والمتأخرة. تعالج هذه الدراسة هذه الفجوة من خلال تقديم تحليل شامل ومقارن لثلاث روايات تمثل فترات متميزة من مسيرة غورناه الأدبية، مما يساهم في فهم أكثر شمولية لمساهمته في الأدب ما بعد الاستعماري. تستند الدراسة إلى النظرية ما بعد الاستعمارية، التي تفسر الهجرة على أنها نتيجة مباشرة للاستعمار. وانطلاقاً من تعريف لومبا للاستعمار باعتباره الاستيلاء على أراضي وموارد الشعوب الأخرى والسيطرة عليها، وتأطير يونغ لما بعد الاستعمار باعتباره مجالاً نقدياً يدعو إلى المساواة بما يتجاوز الاختلافات العرقية، يقرأ التحليل روايات غورناه في السياق التاريخي لماضي زنجبار الاستعماري، وثورة عام 1964 وسياسات الهجرة التقييدية التي تنتهجها بريطانيا. ويوفر مفهوم «الفضاء الثالث» الذي طرحه بابا ومفهوم الهوية الهجينة الذي طرحه جيلروي المنظور النظري لفهم الشخصيات التي لا تنتمي بالكامل إلى زنجبار ولا إلى إنجلترا. ويشكل مفهوم «العنصرية الجديدة» باعتبارها (1993) إقصاءً ثقافياً وليس اختلافاً بيولوجياً، إلى جانب أعمال فرويد حول الكلبة وشعور الناجي بالذنب، أساساً لتحليل الحالات النفسية للشخصيات. ويتيح هذا الإطار النظري إجراء دراسة متعمقة لكيفية تصوير أعمال غورناه الروائية للعواقب النفسية والاجتماعية طويلة الأمد للاستعمار والهجرة.

وتتبنى هذه الدراسة نهجاً تأويلياً؛ حيث يتم تحليل الروايات الثلاث من خلال طريقة القراءة المواضيعية. خضعت الروايات لعمليات قراءة متأنية متعددة، تم بعدها تحديد الأنماط المنكررة والصور وتجارب الشخصيات والانقطاعات السردية وتصنيفها في فئات موضوعية. أسفرت هذه العملية عن أربعة مواضيع شاملة: العنصرية والتمييز، والذاكرة والشعور بالذنب، والاستعمار وعواقبه، والانتماء والهوية. شكلت الطبقات التركيبية للروايات الثلاث المصادر الأساسية للبحث، بينما استُخدمت المقالات النقدية والمقالات الأكاديمية ومقابلات المؤلف كمصادر ثانوية. تم تفسير النتائج في ضوء السياقات التاريخية، بما في ذلك ثورة زنجبار عام 1964، وإرث تجارة الرقيق في شرق إفريقيا، وسياسات الهجرة المتغيرة في المملكة المتحدة.

يظهر العنصرية في شكل عنف جسدي صريح *Pilgrims Way* يكشف التحليل عن استمرارية وتغير في الروايات الثلاث. في وإساءة لفظية، بينما يعاني بطل الرواية داود من ذنب الناجي إزاء وفاة صديق طفولته، وهو ما يتجلى في شكل كآبة وإهمال للذات. في رواية يختلق الراوي المجهول هويته ليحظى بالقبول في إنجلترا، لكنه يواجه عدوانية خفية وإقصاءً ثقافياً؛ وتكشف عودته إلى *Admiring Silence*، *The Last Gift* زنجبار عن الفساد ما بعد الاستعماري، الذي يُصوّر على أنه استمرار للاستغلال الاستعماري على يد النخب المحلية. وفي رواية يتحول التركيز إلى المهاجرين من الجيل الثاني، هانا وجمال، اللذين يعانيان من أزمات هوية ناشئة عن صمت والدتهما عباس طوال حياته *The Last Gift* بشأن ماضيه. يظهر العنصرية هنا في شكل كراهية الإسلام والتهميش الثقافي في المدارس. وتُظهر النتائج أن العنصرية تتطور من العنف الجسدي إلى أشكال خطابية ومؤسسية على مدار مسيرة غورناه الأدبية، مما يعكس تحولات أوسع نطاقاً نحو «عنصرية جديدة» قائمة على الإقصاء الثقافي. تعمل الذاكرة كموقع للصدمة النفسية عبر الروايات الثلاث جميعها، لكن رواية *الهدية* / *أخيرة* تشير إلى أن كسر الصمت يمكن أن يقطع سلسلة الصدمات النفسية المتوارثة عبر الأجيال. إن نقد غورناه لما بعد الاستعمار ذو وجهين: ففي حين يدين العنصرية البريطانية والحين إلى الإمبراطورية، فإنه ينتقد أيضاً الفساد الذي ساد زنجبار بعد الاستقلال، مظهرًا الهجرة كضرورة فرضتها الدول الفاشلة وليس كخيار حر. تظل الهوية غير مستقرة حيث يعيش الشخصيات في «الفضاء الثالث» الذي تحدث عنه بابا، ولا ينتمون بشكل كامل لا إلى زنجبار ولا إلى إنجلترا، وتجسد شخصيات الجيل الثاني هذه الحالة بأشد ما يكون.

تخلص هذه الدراسة إلى أن روايات غورناه الثلاث تقدم تأملاً مستمراً ومتطوراً حول وضع المهاجر في عصر ما بعد الاستعمار وتساهم النتائج في الأدبيات من خلال إثبات أن الهجرة لا تترك الماضي وراءها بل تحمله إلى الأمام عبر الذاكرة والشعور بالذنب والصمت؛ وأن العنصرية تستمر عبر الأجيال حتى مع تغير أشكالها؛ وأن الانتماء يظل بعيد المنال، لا سيما بالنسبة للجيل الثاني. وتكمن مساهمة غورناه في الأدب ما بعد الاستعماري في رفضه اختزال المهاجرين إلى شخصيات مجردة تعيش أزمة؛ بل يعرضهم كأفراد بشريين كاملين يتعاملون مع الحب والفقدان والبحث عن الوطن. بالنسبة للبحوث المستقبلية، توصي هذه الدراسة بتوسيع نطاق التحليل ليشمل روايات غورناه الأخرى مثل *By the Sea* و *Gravel Heart* و *Afterlives*. كما أن الدراسات المقارنة مع كتاب مهاجرين آخرين من عصر ما بعد الاستعمار من شأنها أن تثري الفهم الأكاديمي. بالإضافة إلى ذلك، ونظراً لمحدودية الدراسات باللغة التركية حول غورناه، هناك حاجة إلى مزيد من الدراسات في هذا المجال لتعزيز الحوار الأكاديمي حول الهجرة والأدب في السياق التركي. وأخيراً، يظل تمثيل النساء والجنس في أعمال غورناه الروائية مجالاً لم يُستكشف بعد ويستحق بحثاً مخصصاً.

الكلمات المفتاحية: عبد الرزاق غورناه، الانتماء، الهجرة، الذاكرة، العنصرية، ما بعد الاستعمار

Résumé Structuré:

Cette étude examine la représentation de la migration, du racisme, de la mémoire et de l'appartenance dans trois romans choisis de l'auteur d'origine tanzanienne et lauréat du prix Nobel 2021, Abdulrazak Gurnah : *Pilgrims Way* (1988), *Admiring Silence* (1996) et *The Last Gift* (2011). La question centrale de la recherche porte sur la manière dont ces thèmes sont représentés au cours des différentes phases de la carrière de Gurnah et sur les transformations qui interviennent dans leur traitement au fil du temps. Si l'attribution du prix Nobel à Gurnah a suscité un regain d'intérêt de la part des chercheurs, la littérature en langue turque reste limitée, la plupart des études existantes se concentrant sur une seule œuvre ou proposant des comparaisons avec d'autres auteurs. Aucune analyse comparative retraçant l'évolution thématique à travers ses périodes de début, de milieu et de fin de carrière n'a encore été menée dans le milieu universitaire turc. La présente étude comble cette lacune en proposant une analyse holistique et comparative de trois romans représentant des périodes distinctes de la carrière de Gurnah, contribuant ainsi à une compréhension plus complète de sa contribution à la littérature postcoloniale. L'étude s'appuie sur la théorie postcoloniale, qui interprète la migration comme une conséquence directe du colonialisme. S'appuyant sur la définition du colonialisme donnée par Loomba, à savoir la mainmise et le contrôle des terres et des ressources d'autres peuples, ainsi que sur la conception du postcolonialisme proposée par Young, à savoir un champ critique prônant l'égalité au-delà des différences ethniques, l'analyse examine les romans de Gurnah dans le contexte historique du passé colonial de Zanzibar, de la Révolution de 1964 et des politiques d'immigration restrictives de la Grande-Bretagne. Le concept de « troisième espace » de Bhabha et celui d'identité hybride de Gilroy (1993) fournissent le prisme théorique permettant de comprendre des personnages qui n'appartiennent ni pleinement à Zanzibar ni pleinement à l'Angleterre. Le concept de « nouveau racisme », compris comme une exclusion culturelle plutôt que comme une différence biologique, associé aux travaux de Freud sur la mélancolie et la culpabilité du survivant, éclaire l'analyse des états psychologiques des personnages. Ce cadre théorique permet un examen nuancé de la manière dont l'œuvre de fiction de Gurnah met en scène les conséquences psychologiques et sociales à long terme du colonialisme et de la migration.

Cette étude adopte une approche herméneutique (interprétative) ; les trois romans sont analysés à l'aide d'une méthode de lecture thématique. Les romans ont fait l'objet de multiples lectures attentives, à l'issue desquelles des schémas récurrents, des images, des expériences vécues par les personnages et des ruptures narratives ont été identifiés et regroupés en catégories thématiques. Ce processus a permis de dégager quatre thèmes principaux : le racisme et la discrimination, la mémoire et la culpabilité, le colonialisme et ses séquelles, ainsi que l'appartenance et l'identité. Les éditions turques des trois romans ont constitué les sources primaires de la recherche, tandis que des essais critiques, des articles universitaires et des entretiens avec l'auteur ont été utilisés comme sources secondaires. Les résultats ont été interprétés à la lumière de contextes historiques, notamment la révolution de Zanzibar de 1964, l'héritage de la traite négrière en Afrique de l'Est et l'évolution des politiques migratoires britanniques.

L'analyse révèle à la fois une continuité et une transformation à travers les trois romans. Dans *Pilgrims Way*, le racisme se manifeste par une violence physique flagrante et des insultes, tandis que le protagoniste, Daud, est en proie à la culpabilité du survivant suite à la mort d'un ami d'enfance, ce qui se traduit par une mélancolie et une négligence de soi. Dans *Admiring Silence*, le narrateur anonyme invente son passé pour se faire accepter en Angleterre, mais est confronté à des microagressions et à l'exclusion culturelle ; son retour à Zanzibar met en lumière la corruption postcoloniale, présentée comme la poursuite de l'exploitation coloniale par les élites locales. Dans *The Last Gift*, l'attention se porte sur Hanna et Jamal, des migrants de deuxième génération, qui sont aux prises avec des crises d'identité découlant du silence de leur père Abbas, qui a toujours refusé de parler de son passé. Le racisme se manifeste ici sous forme d'islamophobie et de marginalisation culturelle à l'école. Ces résultats montrent que, tout au long de la carrière de Gurnah, le racisme évolue de la violence physique vers des formes discursives et institutionnelles, reflétant une tendance plus large vers un « nouveau racisme » fondé sur l'exclusion culturelle. La mémoire fait office de lieu de traumatisme dans les trois romans, mais *The Last Gift* suggère que briser le silence peut mettre fin au traumatisme intergénérationnel. La critique postcoloniale de Gurnah est à double tranchant : tout en condamnant le racisme britannique et la nostalgie impériale, il critique également la corruption post-indépendance à Zanzibar, présentant la migration comme une nécessité imposée par des États défaillants plutôt que comme un libre choix. L'identité reste en suspens, les personnages évoluant dans le « troisième espace » de Bhabha, n'appartenant pleinement ni à Zanzibar ni à l'Angleterre, les personnages de la deuxième génération illustrant cette condition de la manière la plus aiguë.

Cette étude conclut que les trois romans de Gurnah offrent une réflexion approfondie et évolutive sur la condition des migrants postcoloniaux. Ces résultats enrichissent la littérature en démontrant que la migration ne laisse pas le passé derrière elle, mais le transmet à travers la mémoire, la culpabilité et le silence ; que le racisme persiste à travers les générations même si ses formes changent ; et que l'appartenance reste insaisissable, en particulier pour la deuxième génération. La contribution de Gurnah à la littérature postcoloniale réside dans son refus de réduire les migrants à des figures abstraites de la crise ; au contraire, il les présente comme des individus pleinement humains confrontés à l'amour, à la perte et à la quête d'un chez-soi. Pour les recherches futures, cette étude recommande d'étendre l'analyse aux autres romans de Gurnah, tels que *By the Sea*, *Gravel Heart* et *Afterlives*, afin de mieux cartographier les continuités thématiques à travers son œuvre. Des études comparatives avec d'autres écrivains migrants postcoloniaux enrichiraient également la compréhension scientifique. De plus, compte tenu du nombre limité de travaux universitaires en turc consacrés à Gurnah, des études supplémentaires dans ce domaine sont nécessaires pour renforcer le débat académique sur la migration et la littérature dans le contexte turc. Enfin, la représentation des femmes et du genre dans l'œuvre de fiction de Gurnah reste un domaine sous-exploré qui mérite des recherches spécifiques.

Mots-clés : Abdulrazak Gurnah, appartenance, migration, mémoire, racisme, postcolonialisme.

Resumen Estructurado:

Este estudio analiza la representación de la migración, el racismo, la memoria y el sentido de pertenencia en tres novelas seleccionadas del autor de origen tanzano y Premio Nobel de 2021, Abdulrazak Gurnah: *Pilgrims Way* (1988), *Admiring Silence* (1996) y *The Last Gift* (2011). La pregunta central de la investigación es cómo se representan estos temas a lo largo de las diferentes etapas de la carrera de Gurnah y qué transformaciones se producen en su tratamiento con el paso del tiempo. Aunque el Premio Nobel de Gurnah ha suscitado un mayor interés académico, la bibliografía en lengua turca sigue siendo limitada, ya que la mayoría de los estudios existentes se centran en una sola obra u ofrecen comparaciones con otros autores. En el ámbito académico turco aún no se ha llevado a cabo un análisis comparativo que trace la evolución temática a lo largo de sus períodos temprano, medio y tardío. Este estudio aborda esta laguna ofreciendo un análisis holístico y comparativo de tres novelas que representan períodos distintos de la carrera de Gurnah, contribuyendo así a una comprensión más exhaustiva de su aportación a la literatura poscolonial. El estudio se basa en la teoría poscolonial, que interpreta la migración como una consecuencia directa del colonialismo. Siguiendo la definición de Loomba del colonialismo como la apropiación y el control de las tierras y los recursos de otros pueblos, y el enfoque de Young del poscolonialismo como un campo crítico que aboga por la igualdad más allá de las diferencias étnicas, el análisis interpreta las novelas de Gurnah en el contexto histórico del pasado colonial de Zanzíbar, la Revolución de 1964 y las políticas de inmigración restrictivas de Gran Bretaña. El concepto de «tercer espacio» de Bhabha y el de identidad híbrida de Gilroy (1993) proporcionan la perspectiva teórica para comprender a los personajes que no pertenecen plenamente ni a Zanzíbar ni a Inglaterra. El concepto de «nuevo racismo» como exclusión cultural más que como diferencia biológica, junto con los trabajos de Freud sobre la melancolía y la culpa del superviviente, sustenta el análisis de los estados psicológicos de los personajes. Este marco teórico permite un examen matizado de cómo la ficción de Gurnah pone de manifiesto las consecuencias psicológicas y sociales a largo plazo del colonialismo y la migración.

Este estudio adopta un enfoque hermenéutico (interpretativo); las tres novelas se analizan mediante un método de lectura temática. Las novelas fueron sometidas a múltiples lecturas detalladas, tras las cuales se identificaron patrones recurrentes, imágenes, experiencias de los personajes y rupturas narrativas, que se agruparon en categorías temáticas. Este proceso dio lugar a cuatro temas generales: racismo y discriminación, memoria y culpa, colonialismo y sus secuelas, y pertenencia e identidad. Las ediciones turcas de las tres novelas constituyeron las fuentes primarias de la investigación, mientras que los ensayos críticos, los artículos académicos y las entrevistas al autor se utilizaron como fuentes secundarias. Los resultados se interpretaron en relación con contextos históricos como la Revolución de Zanzíbar de 1964, el legado de la trata de esclavos en África Oriental y los cambios en las políticas migratorias del Reino Unido.

El análisis revela tanto continuidad como transformación a lo largo de las tres novelas. En *Pilgrims Way*, el racismo se manifiesta como violencia física manifiesta y abuso verbal, mientras que el protagonista, Daud, experimenta la culpa del superviviente por la muerte de un amigo de la infancia, lo que se traduce en melancolía y descuido de sí mismo. En *Admiring Silence*, el narrador anónimo inventa su pasado para ganarse

la aceptación en Inglaterra, pero se enfrenta a microagresiones y a la exclusión cultural; su regreso a Zanzíbar pone de manifiesto la corrupción poscolonial, retratada como una continuación de la explotación colonial a manos de las élites locales. En *The Last Gift*, la atención se centra en Hanna y Jamal, migrantes de segunda generación, que luchan contra crisis de identidad derivadas del silencio que su padre, Abbas, ha mantenido toda su vida sobre su pasado. El racismo se manifiesta aquí como islamofobia y marginación cultural en los colegios. Los resultados demuestran que, a lo largo de la carrera de Gurnah, el racismo evoluciona de la violencia física a formas discursivas e institucionales, lo que refleja cambios más amplios hacia un «nuevo racismo» basado en la exclusión cultural. La memoria funciona como un espacio de trauma en las tres novelas, aunque *The Last Gift* sugiere que romper el silencio puede interrumpir el trauma intergeneracional. La crítica poscolonial de Gurnah es de doble filo: al tiempo que condena el racismo británico y la nostalgia imperial, también critica la corrupción posterior a la independencia en Zanzíbar, mostrando la migración como una necesidad impuesta por Estados fallidos más que como una libre elección. La identidad sigue sin estar definida, ya que los personajes habitan el «tercer espacio» de Bhabha, sin pertenecer plenamente ni a Zanzíbar ni a Inglaterra, y son los personajes de segunda generación los que ejemplifican esta condición de forma más aguda.

Este estudio concluye que las tres novelas de Gurnah ofrecen una reflexión sostenida y en constante evolución sobre la condición del migrante poscolonial. Los resultados contribuyen a la literatura al demostrar que la migración no deja atrás el pasado, sino que lo lleva consigo a través de la memoria, la culpa y el silencio; que el racismo persiste a lo largo de las generaciones, aunque cambien sus formas; y que la pertenencia sigue siendo esquivada, especialmente para la segunda generación. La contribución de Gurnah a la literatura poscolonial radica en su rechazo a reducir a los migrantes a figuras abstractas de crisis; en cambio, los presenta como individuos plenamente humanos que se enfrentan al amor, la pérdida y la búsqueda de un hogar. De cara a futuras investigaciones, este estudio recomienda ampliar el análisis a otras novelas de Gurnah, como *By the Sea*, *Gravel Heart* y *Afterlives*, para trazar con mayor detalle las continuidades temáticas a lo largo de su obra. Los estudios comparativos con otros escritores migrantes poscoloniales también enriquecerían la comprensión académica. Además, dada la escasa producción académica en turco sobre Gurnah, se necesitan más estudios en este ámbito para reforzar el debate académico sobre la migración y la literatura en el contexto turco. Por último, la representación de las mujeres y el género en la ficción de Gurnah sigue siendo un ámbito poco explorado que merece una investigación específica.

Palabras clave: Abdulrazak Gurnah, Pertenencia, Migración, Memoria, Racismo, Poscolonialismo.

结构化摘要:

本研究探讨了坦桑尼亚裔作家、2021年诺贝尔文学奖得主阿卜杜勒·拉扎克·古尔纳的三部精选小说——《朝圣之路》（1988）、《沉醉于沉默》（1996）和《最后的礼物》（2011）——中对移民、种族主义、记忆与归属感的呈现。本研究的核心问题在于：这些主题在古尔纳创作生涯的不同阶段是如何呈现的，以及随着时间的推移，其处理方式发生了哪些变化。尽管古尔纳获得诺贝尔奖后学术界对其关注度有所提升，但土耳其语文献仍较为有限，现有研究大多仅聚焦于单部作品，或与其他作家进行比较。土耳其学术界尚未开展过追溯其早期、中期和晚期作品中主题演变的比较分析。本研究通过对代表古尔纳创作生涯不同时期的三部小说进行整体性与比较性分析，填补了这一空白，从而有助于更全面地理解他对后殖民文学的贡献。本研究基于后殖民理论，该理论将移民视为殖民主义的直接后果。遵循卢姆巴（Lomba）将殖民主义定义为“夺取和控制他国土地与资源”的观点，以及杨（Young）将后殖民主义界定为“倡导超越种族差异的平等”的批判性领域，本研究在桑给巴尔殖民历史、1964年革命以及英国限制性移民政策等历史背景下解读古尔纳的小说。巴哈（Bhabha）的“第三空间”概念以及吉尔罗伊（Gilroy, 1993）提出的混血身份概念，为理解那些既不完全属于桑给巴尔也不完全属于英格兰的人物提供了理论视角。“新种族主义”作为文化排斥而非生物差异的概念，结合弗洛伊德关于忧郁症和幸存者内疚的研究，为分析人物的心理状态提供了依据。这一理论框架使我们能够细致入微地考察古尔纳的小说如何展现殖民主义和移民带来的长期心理与社会后果。

本研究采用诠释学（解释性）方法；通过主题阅读法对这三部小说进行分析。对这三部小说进行了多次细读，随后识别出反复出现的模式、意象、人物经历和叙事断裂，并将其归入主题类别

。这一过程得出了四个总体主题：种族主义与歧视、记忆与内疚、殖民主义及其余波，以及归属感与身份认同。这三部小说的土耳其语版构成了本研究的主要资料来源，而评论文章、学术论文以及作者的访谈则作为辅助资料。研究发现的解读结合了历史背景进行，包括1964年的桑给巴尔革命、东非奴隶贸易的遗留影响，以及英国不断变化的移民政策。

分析揭示了这三部小说中的连续性与转变。在《朝圣之路》中，种族主义表现为公然的肢体暴力和言语辱骂，而主人公达乌德因儿时好友的死亡而深陷幸存者内疚，表现为忧郁和自我放任。在《仰望沉默》中，这位未具名的叙述者编造了自己的过去以求在英国获得接纳，却仍面临微观攻击和文化排斥；他重返桑给巴尔后，揭露了后殖民时期的腐败现象，这被描绘为当地精英阶层延续殖民剥削的体现。在《最后的礼物》中，焦点转向了第二代移民汉娜和贾马尔，他们因父亲阿巴斯对其过去终生缄默而陷入身份认同危机。此处的种族主义表现为伊斯兰恐惧症以及学校中的文化边缘化。研究结果表明，在古尔纳的创作生涯中，种族主义从肢体暴力演变为话语和制度形式，这反映了向基于文化排斥的“新种族主义”的更广泛转变。记忆在三部小说中均作为创伤的载体，但《最后的礼物》暗示，打破沉默可以中断代际创伤。古尔纳的后殖民批判具有双重性：在谴责英国种族主义和帝国怀旧情结的同时，他也批判了桑给巴尔独立后的腐败现象，将移民展现为失败国家强加的必要之举，而非自由选择。随着角色们身处巴哈所说的“第三空间”——既不完全属于桑给巴尔，也不完全属于英格兰——身份认同始终处于未定状态，其中第二代角色最鲜明地体现了这种境况。

本研究得出结论：古尔纳的三部小说对后殖民移民处境进行了持续且不断演变的思考。研究发现为相关文献做出了贡献，表明移民并非将过去抛在身后，而是通过记忆、内疚与沉默将其延续；种族主义虽在形式上发生变化，却代代相传；归属感依然难以捉摸，对第二代移民而言尤为如此。古尔纳对后殖民文学的贡献在于，他拒绝将移民简化为抽象的危机形象；相反，他将他们呈现为完整的人，在爱、失去与寻找家园的过程中摸索前行。对于未来研究，本研究建议将分析范围扩展至古尔纳的其他小说，如《海边》（*By the Sea*）、《砾石之心》（*Gravel Heart*）和《来世》（*Afterlives*），以进一步梳理其作品中的主题延续性。与其他后殖民移民作家的比较研究也将丰富学术理解。此外，鉴于土耳其语学术界关于古尔纳的研究尚显有限，该领域需要进一步研究，以加强在土耳其语境下关于移民与文学的学术对话。最后，古尔纳小说中对女性与性别的呈现仍是一个未被充分探讨的领域，值得开展专门研究。

关键词：阿卜杜勒拉克·古尔纳，归属感，移民，记忆，种族主义，后殖民主义。

Структурированное Резюме:

В данном исследовании анализируется отражение тем миграции, расизма, памяти и чувства принадлежности в трёх избранных романах писателя танзанийского происхождения и лауреата Нобелевской премии 2021 года Абдулразака Гурнаха: «Путь паломников» (1988), «Восхищающая тишина» (1996) и «Последний дар» (2011). Центральный вопрос исследования заключается в том, как эти темы представлены на разных этапах творческой карьеры Гурна и какие изменения происходят в их трактовке с течением времени. Хотя присуждение Гурну Нобелевской премии усилило интерес со стороны научного сообщества, литература на турецком языке по-прежнему остается ограниченной: большинство существующих исследований сосредоточено на одном произведении или предлагает сравнения с другими авторами. В турецкой академической среде до сих пор не проводился сравнительный анализ, прослеживающий эволюцию тематики на раннем, среднем и позднем этапах его творчества. Настоящее исследование восполняет этот пробел, предлагая целостный и сравнительный анализ трех романов, представляющих различные периоды творчества Гурнаха, тем самым способствуя более всестороннему пониманию его вклада в постколониальную литературу. Исследование основано на постколониальной теории, которая интерпретирует миграцию как прямое следствие колониализма. Следуя определению Лумбы, согласно которому колониализм представляет собой захват и контроль над землями и ресурсами других народов, а также концепции Янга, определяющего постколониализм как критическую область, отстаивающую равенство, выходящее за рамки этнических различий, в рамках данного анализа романы Гурна рассматриваются в историческом контексте колониального прошлого Занзибара, революции 1964 года и ограничительной

иммиграционной политики Великобритании. Концепция «третьего пространства» Бхабхи и концепция гибридной идентичности Гилроя (1993) служат теоретической призмой для понимания персонажей, которые не принадлежат ни полностью к Занзибару, ни к Англии. Концепция «нового расизма» как культурной изоляции, а не биологического различия, наряду с работами Фрейда о меланхолии и «вине выжившего», лежит в основе анализа психологического состояния персонажей. Эта теоретическая основа позволяет провести тонкий анализ того, как в художественных произведениях Гурнаха отражены долгосрочные психологические и социальные последствия колониализма и миграции.

В данном исследовании используется герменевтический (интерпретативный) подход; анализ трех романов проводится с помощью метода тематического чтения. Романы были подвергнуты многократному внимательному прочтению, после чего были выявлены повторяющиеся паттерны, образы, переживания персонажей и повествовательные разрывы, которые были сгруппированы по тематическим категориям. В результате этого процесса были выделены четыре основные темы: расизм и дискриминация, память и вина, колониализм и его последствия, а также принадлежность и идентичность. Основными источниками исследования послужили турецкие издания этих трех романов, а в качестве вторичных источников были использованы критические эссе, научные статьи и интервью с автором. Полученные результаты были интерпретированы с учетом исторического контекста, включая Занзибарскую революцию 1964 года, наследие восточноафриканской работорговли и изменения в миграционной политике Великобритании.

Анализ выявляет как преемственность, так и трансформацию в этих трех романах. В романе *«Путь паломника»* расизм проявляется в виде явного физического насилия и словесных оскорблений, в то время как главный герой Дауд испытывает «вину выжившего» в связи со смертью друга детства, что проявляется в виде меланхолии и пренебрежения собственными потребностями. В романе *«Восхищающее молчание»* безымянный рассказчик выдумывает своё прошлое, чтобы добиться признания в Англии, однако сталкивается с микроагрессией и культурной изоляцией; его возвращение на Занзибар раскрывает постколониальную коррупцию, изображаемую как продолжение колониальной эксплуатации со стороны местной элиты. В романе *«Последний дар»* внимание переключается на мигрантов второго поколения — Ханну и Джамала, которые борются с кризисом идентичности, вызванным пожизненным молчанием их отца Аббаса о своём прошлом. Расизм здесь проявляется в виде исламофобии и культурной маргинализации в школах. Результаты исследования показывают, что на протяжении творческой карьеры Гурна расизм эволюционирует от физического насилия к дискурсивным и институциональным формам, отражая более широкие сдвиги в сторону «нового расизма», основанного на культурной изоляции. Память выступает в качестве места травмы во всех трех романах, однако *«Последний дар»* предполагает, что преодоление молчания может прервать межпоколенческую травму. Постколониальная критика Гурнаха носит двойной характер: осуждая британский расизм и имперскую ностальгию, он одновременно критикует коррупцию в Занзибаре после обретения независимости, показывая миграцию как необходимость, навязанную несостоятельными государствами, а не как свободный выбор. Вопрос идентичности остается нерешенным, поскольку персонажи обитают в «третьем пространстве» Бхабхи, не принадлежа полностью ни Занзибару, ни Англии, причем персонажи второго поколения наиболее ярко иллюстрируют это состояние.

В данном исследовании делается вывод, что три романа Гурна представляют собой последовательное и развивающееся размышление о положении постколониальных мигрантов. Полученные результаты вносят вклад в научную литературу, демонстрируя, что миграция не оставляет прошлое позади, а переносит его в будущее через память, чувство вины и молчание; что расизм сохраняется из поколения в поколение, даже если его формы меняются; и что чувство принадлежности остается неуловимым, особенно для второго поколения. Вклад Гурнаха в постколониальную литературу заключается в его отказе сводить мигрантов к абстрактным фигурам кризиса; вместо этого он представляет их как полноценных людей, переживающих любовь, утрату и поиски дома. Для будущих исследований в данной работе рекомендуется расширить анализ на другие романы Гурнаха, такие как *«У моря»*, *«Сердце из гравия»* и *«Загробная жизнь»*, с целью более полного отображения тематической преемственности в его творчестве. Сравнительные исследования с участием других постколониальных писателей-мигрантов также обогатили бы научное понимание. Кроме того, учитывая ограниченность научных работ на турецком языке, посвященных Гурнаху, необходимы дальнейшие исследования в этой области для укрепления академического диалога о миграции и

литературе в турецком контексте. Наконец, изображение женщин и гендерных вопросов в художественной прозе Гурнаха остается недостаточно исследованной областью, требующей специальных исследований.

Ключевые слова: Абдулразак Гурнах, Принадлежность, Миграция, Память, Расизм, Постколониализм.

संरचित सारांशः

यह अध्ययन तंज़ानिया में जन्मे लेखक और 2021 के नोबेल पुरस्कार विजेता अब्दुलरज़ाक गुर्नाह की तीन चयनित उपन्यासों: पिलग्रिम्स वे (1988), एडमिराईंग साइलेंस (1996), और द लास्ट गिफ्ट (2011) में प्रवासन, नस्लवाद, स्मृति और अपनत्व के चित्रण की पड़ताल करता है।

मुख्य शोध प्रश्न यह पूछता है कि गुर्नाह के करियर के विभिन्न चरणों में इन विषयों को कैसे दर्शाया गया है और समय के साथ उनके प्रस्तुतीकरण में क्या परिवर्तन होते हैं। हालांकि गुर्नाह के नोबेल पुरस्कार ने विद्वानों की रुचि बढ़ाई है, तुर्की-भाषा का साहित्य सीमित बना हुआ है, जिसमें अधिकांश मौजूदा अध्ययन एकल कृति पर केंद्रित हैं या अन्य लेखकों के साथ तुलना प्रस्तुत करते हैं। तुर्की के शैक्षणिक जगत में अभी तक उनके शुरुआती, मध्य और अंतिम काल के विषयगत विकास का पता लगाने वाला एक तुलनात्मक विश्लेषण नहीं किया गया है। यह अध्ययन गुर्नाह के करियर के विशिष्ट अवधियों का प्रतिनिधित्व करने वाले तीन उपन्यासों का एक समग्र और तुलनात्मक विश्लेषण प्रस्तुत करके इस कमी को दूर करता है, और इस प्रकार उत्तर-उपनिवेशवादी साहित्य में उनके योगदान की अधिक व्यापक समझ में योगदान देता है। यह अध्ययन उत्तर-उपनिवेशवादी सिद्धांत पर आधारित है, जो प्रवासन को उपनिवेशवाद के प्रत्यक्ष परिणाम के रूप में व्याख्यायित करता है। लोम्बा द्वारा उपनिवेशवाद की परिभाषा, जो अन्य लोगों की भूमि और संसाधनों पर कब्ज़ा और नियंत्रण है, और यंग द्वारा उत्तर-उपनिवेशवाद को जातीय मतभेदों से परे समानता की वकालत करने वाले एक आलोचनात्मक क्षेत्र के रूप में प्रस्तुत करने के आधार पर, यह विश्लेषण गुर्नाह के उपन्यासों को ज़ाज़ीबार के औपनिवेशिक अतीत, 1964 की क्रांति, और ब्रिटेन की प्रतिबंधात्मक आप्रवासन नीतियों के ऐतिहासिक संदर्भ में पढ़ता है। भाभा की "तृतीय स्थान" की अवधारणा और गिलरॉय (1993) की संकर पहचान की अवधारणा उन पात्रों को समझने के लिए सैद्धांतिक दृष्टिकोण प्रदान करती है जो न तो पूरी तरह से ज़ाज़ीबार के हैं और न ही इंग्लैंड के।

जैविक अंतर के बजाय सांस्कृतिक बहिष्कार के रूप में "नए नस्लवाद" की अवधारणा, मेलान्कोलिया और उत्तरजीवी के अपराधबोध पर फ्रायड के काम के साथ मिलकर, पात्रों की मनोवैज्ञानिक अवस्थाओं के विश्लेषण को सूचित करती है। यह सैद्धांतिक ढांचा इस बात की सूक्ष्म जांच को सक्षम बनाता है कि गुर्नाह का गद्य उपनिवेशवाद और प्रवासन के दीर्घकालिक मनोवैज्ञानिक और सामाजिक परिणामों को कैसे प्रस्तुत करता है।

यह अध्ययन एक व्याख्यात्मक (hermeneutic) दृष्टिकोण अपनाता है; तीन उपन्यासों का विश्लेषण एक विषयगत पठन पद्धति के माध्यम से किया गया है।

उपन्यासों का कई बार सूक्ष्म अध्ययन किया गया, जिसके बाद बार-बार आने वाले पैटर्न, छवियों, पात्रों के अनुभवों और कथा-विरामाओं की पहचान की गई और उन्हें विषयगत श्रेणियों में समूहित किया गया। इस प्रक्रिया से चार व्यापक विषय-वस्तुएँ सामने आईं: नस्लवाद और भेदभाव, स्मृति और अपराध-बोध, उपनिवेशवाद और उसके बाद की स्थिति, और अपनापन और पहचान। तीन उपन्यासों के तुर्की संस्करण शोध के प्राथमिक स्रोत थे, जबकि आलोचनात्मक निबंध, अकादमिक लेख और लेखक के साक्षात्कार द्वितीयक स्रोतों के रूप में उपयोग किए गए थे।

निष्कर्षों की व्याख्या 1964 की ज़ाज़ीबार क्रांति, पूर्वी अफ्रीकी दास व्यापार की विरासत, और यूके की बदलती प्रवासन नीतियों सहित ऐतिहासिक संदर्भों के संबंध में की गई।

इस विश्लेषण से तीनों उपन्यासों में निरंतरता और परिवर्तन दोनों का पता चलता है। 'पिलग्रिम्स वे' में, नस्लवाद स्पष्ट शारीरिक हिंसा और मौखिक दुर्व्यवहार के रूप में दिखाई देता है, जबकि मुख्य पात्र दाउद को अपने बचपन के दोस्त की मृत्यु पर उत्तरजीवी अपराधबोध का अनुभव होता है, जो विषाद और आत्म-उपेक्षा के रूप में प्रकट होता है।

'एडमिरिंग साइलेंस' में, अनाम कथावाचक इंग्लैंड में स्वीकृति पाने के लिए अपने अतीत का गढ़ा हुआ वृत्तांत पेश करता है, फिर भी उसे सूक्ष्म-आक्रमणों और सांस्कृतिक बहिष्कार का सामना करना पड़ता है; ज़ाज़ीबार में उसकी वापसी उपनिवेशवाद-विरोधी भ्रष्टाचार को उजागर करती है, जिसे स्थानीय अभिजात वर्ग के अधीन औपनिवेशिक शोषण की निरंतरता के रूप में चित्रित किया गया है। 'द लास्ट गिफ्ट' में, ध्यान दूसरे-पीढ़ी के प्रवासियों हन्ना और जमाल पर जाता है,

जो अपने पिता अब्बास द्वारा अपने अतीत के बारे में जीवन भर की खामोशी से उत्पन्न पहचान के संकट से जूझते हैं। यहाँ नस्लवाद स्कूलों में इस्लामोफोबिया और सांस्कृतिक बहिष्कार के रूप में दिखाई देता है। निष्कर्ष दर्शाते हैं कि गुर्नाह के पूरे करियर में नस्लवाद शारीरिक हिंसा से विकसित होकर विमर्शात्मक और संस्थागत रूपों में बदलता है, जो सांस्कृतिक बहिष्कार पर आधारित "नए नस्लवाद" की ओर व्यापक बदलाव को दर्शाता है। तीनों उपन्यासों में स्मृति आघात के एक स्थल के रूप में कार्य करती है, फिर भी 'द लास्ट गिफ्ट' यह सुझाव देता है कि चुप्पी तोड़ने से पीढ़ियों से चली आ रही आघात को बाधित किया जा सकता है।

गुर्नाह की उपनिवेशवाद-विरोधी आलोचना दोनों ओर से होती है: ब्रिटिश नस्लवाद और साम्राज्यवादी नोस्टेलजिया की निंदा करते हुए, वह ज़ांज़ीबार में स्वतंत्रता-पश्चात भ्रष्टाचार की भी आलोचना करते हैं, और प्रवासन को एक स्वतंत्र पसंद के बजाय असफल राज्यों द्वारा थोपी गई एक आवश्यकता के रूप में दिखाते हैं। पहचान अनसुलझी बनी रहती है क्योंकि पात्र भाभा के "तृतीय स्थान" में रहते हैं, जो पूरी तरह से न तो ज़ांज़ीबार का है और न ही इंग्लैंड का, और दूसरी पीढ़ी के पात्र इस स्थिति का सबसे तीव्र रूप से उदाहरण प्रस्तुत करते हैं।

यह अध्ययन निष्कर्ष निकालता है कि गुर्नाह के तीन उपन्यास उत्तर-उपनिवेशवादी प्रवासी स्थिति पर एक निरंतर और विकसित हो रहे चिंतन की पेशकश करते हैं। ये निष्कर्ष यह प्रदर्शित करके साहित्य में योगदान करते हैं कि प्रवासन अतीत को पीछे नहीं छोड़ता, बल्कि उसे स्मृति, अपराधबोध और मौन के माध्यम से आगे ले जाता है; कि नस्लवाद अपनी रूपों के बदलने के बावजूद पीढ़ियों तक बना रहता है; और कि अपनी पहचान से जुड़ाव विशेष रूप से दूसरी पीढ़ी के लिए, एक दूर की कौड़ी ही बना रहता है। उत्तर-उपनिवेशवादी साहित्य में गुर्नाह का योगदान प्रवासियों को संकट की अमूर्त आकृतियों तक सीमित करने से इनकार करने में निहित है; इसके बजाय, वह उन्हें पूरी तरह से मानवीय व्यक्तियों के रूप में प्रस्तुत करते हैं जो प्रेम, क्षति और घर की तलाश से जूझ रहे हैं। भविष्य के शोध के लिए, यह अध्ययन गुर्नाह के अन्य उपन्यासों जैसे 'बाय द सी', 'ग्रेवल हार्ट', और 'आफ्टरलाइव्स' तक विश्लेषण का विस्तार करने की सिफारिश करता है ताकि उनके संपूर्ण लेखन में विषयगत निरंतरता का और अधिक मानचित्रण किया जा सके। अन्य उत्तर-उपनिवेशवादी प्रवासी लेखकों के साथ तुलनात्मक अध्ययन भी विद्वतापूर्ण समझ को समृद्ध करेंगे। इसके अतिरिक्त, गुर्नाह पर तुर्की-भाषा के सीमित विद्वतापूर्ण लेखन को देखते हुए, तुर्की संदर्भ में प्रवासन और साहित्य पर अकादमिक बातचीत को मजबूत करने के लिए इस क्षेत्र में और अध्ययनों की आवश्यकता है। अंत में, गुर्नाह की कथा-साहित्य में महिलाओं और लिंग का प्रतिनिधित्व एक कम-अनुसंधानित क्षेत्र बना हुआ है, जिसके लिए समर्पित शोध की आवश्यकता है।

कीवर्ड: अब्दुलरज़ाक गुर्नाह, अपनत्व, प्रवासन, स्मृति, नस्लवाद, उत्तर-उपनिवेशवाद।

Yapılandırılmış Özet:

Bu çalışma, Tanzanya asıllı yazar ve 2021 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Abdulrazak Gurnah'ın kariyerinin farklı dönemlerinden seçilmiş üç romanında — *Hacılar Yolu* (*Pilgrims Way*, 1988), *Sessizliğe Hayranlık* (*Admiring Silence*, 1996) ve *Son Hediye* (*The Last Gift*, 2011) — göçmenlik, ırkçılık, hafıza ve aidiyet temalarının temsilini incelemektedir. Araştırmanın temel problem cümlesi, bu temaların Gurnah'ın edebi kariyerinin farklı evrelerinde nasıl temsil edildiği ve söz konusu temsillerin zaman içinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğidir. Gurnah'ın Nobel Ödülü'nü kazanması akademik ilgiyi artırmış olsa da Türkçe literatür hâlâ sınırlıdır; mevcut çalışmaların büyük bölümü ya yazarın tek bir eserine odaklanmakta ya da Gurnah'ı başka yazarlarla karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Yazarın erken, olgunluk ve geç dönemlerini kapsayan ve tematik evrimi izleyen karşılaştırmalı bir analiz Türk akademisinde henüz gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma, Gurnah'ın kariyerinin üç farklı dönemini temsil eden üç romanı bütüncül ve karşılaştırmalı bir analizle ele alarak bu boşluğu doldurmayı ve yazarın postkolonyal edebiyata katkısının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, göçü sömürgeciliğin doğrudan bir sonucu olarak yorumlayan postkolonyal kurama dayanmaktadır. Loomba'nın sömürgeciliği başka halkların topraklarının ve kaynaklarının ele geçirilmesi ve denetim altına alınması olarak tanımlaması ile Young'ın postkolonyalizmi etnik farklılıkların ötesinde eşitliği savunan eleştirel bir alan olarak çerçevelemesi izlenerek, Gurnah'ın romanları Zanzibar'ın sömürge geçmişi, 1964 Devrimi ve İngiltere'nin kısıtlayıcı göç politikalarından oluşan tarihsel bağlam içinde okunmuştur. Bhabha'nın "üçüncü alan" kavramı ile Gilroy'un (1993) melez kimlik kavramı, ne Zanzibar'a ne de İngiltere'ye tam olarak ait olabilen karakterlerin anlaşılmasında kuramsal mercek işlevi görmektedir. Biyolojik farklılıktan ziyade kültürel dışlamaya dayanan "yeni ırkçılık" kavramı ile Freud'un melankoli ve hayatta kalanın suçluluğu üzerine çalışmaları, karakterlerin psikolojik durumlarının analizine zemin oluşturmaktadır. Bu kuramsal çerçeve, Gurnah'ın kurmacasının sömürgeciliğin ve göçün uzun

vadeli psikolojik ve toplumsal sonuçlarını nasıl sahnelediğinin incelikli biçimde incelenmesine imkân tanımaktadır.

Bu çalışmada hermenötik (yorumbilimsel) yaklaşım benimsenmiş; üç roman tematik okuma yöntemiyle çözümlenmiştir. Romanlar birden fazla yakın okumaya tabi tutulmuş; ardından metinlerde tekrar eden örüntüler, imgeler, karakter deneyimleri ve anlatısal kırılma noktaları belirlenerek tematik kategoriler altında gruplandırılmıştır. Bu süreç sonucunda dört ana tema ortaya çıkmıştır: ırkçılık ve ayrımcılık, hafıza ve suçluluk, sömürgecilik ve sonrası ile aidiyet ve kimlik. Araştırmanın birincil kaynağını üç romanın Türkçe basımları oluşturmuş; romanlara ilişkin eleştiri yazıları, akademik makaleler ve yazarın röportajları ikincil kaynak olarak kullanılmıştır. Bulgular; 1964 Zanzibar Devrimi, Doğu Afrika köle ticaretinin mirası ve İngiltere'nin değişen göç politikaları gibi tarihsel bağlamlarla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Çalışmanın tüm aşamalarında bilimsel araştırma etiği ilkelerine bağlı kalınmış; alıntılar kaynak gösterilerek eksiksiz biçimde verilmiştir. Çalışma edebî metin çözümlemesine dayandığından etik kurul izni gerektirmemektedir.

Analiz, üç roman boyunca hem sürekliliği hem de dönüşümü ortaya koymaktadır. *Hacılar Yolu*'nda ırkçılık açık fiziksel şiddet ve sözlü taciz biçiminde görünürken, başkahraman Daud çocukluk arkadaşının ölümüne ilişkin hayatta kalanın suçluluğunu deneyimlemekte; bu durum melankoli ve öz bakım ihmali olarak dışa vurulmaktadır. *Sessizliğe Hayranlık*'ta ismi verilmeyen anlatıcı, İngiltere'de kabul görmek için geçmişini yeniden kurgulamakta; ancak mikro saldırganlıklar ve kültürel dışlanmayla karşılaşmaktadır. Anlatıcının Zanzibar'a dönüşü, yerel elitler eliyle sömürgeci sömürünün devamı olarak resmedilen postkolonyal yozlaşmayı gözler önüne sermektedir. *Son Hediye*'de odak, babaları Abbas'ın geçmişine ilişkin ömür boyu süren sessizliğinden kaynaklanan kimlik bunalımlarıyla mücadele eden ikinci nesil göçmenler Hanna ve Cemal'e kaymaktadır. Bu romanda ırkçılık, İslamofobi ve okullardaki kültürel ötekileştirme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bulgular, ırkçılığın Gurnah'ın kariyeri boyunca fiziksel şiddetten söylemsel ve kurumsal biçimlere doğru evrildiğini; bunun kültürel dışlamaya dayalı "yeni ırkçılığa" yönelik daha geniş dönüşümleri yansıttığını göstermektedir. Hafıza üç romanda da bir travma alanı olarak işlev görmektedir; ancak *Son Hediye*, sessizliğin bozulmasının kuşaklararası travmayı kesintiye uğratabileceğini ortaya koymaktadır. Gurnah'ın postkolonyal eleştirisi çift yönlüdür: Yazar, İngiliz ırkçılığını ve imparatorluk nostaljisini mahkûm ederken bağımsızlık sonrası Zanzibar'daki yozlaşmayı da eleştirmektedir; göçü özgür bir tercih olmaktan çok, başarısız devletlerin dayattığı bir zorunluluk olarak resmetmektedir. Karakterler Bhabha'nın "üçüncü alanında" yaşamakta, ne Zanzibar'a ne de İngiltere'ye tam olarak ait olabilmekte; kimlik yerleşiksizliğini en keskin biçimde ikinci nesil karakterler örneklemektedir.

Bu çalışma, Gurnah'ın üç romanının postkolonyal göçmen durumu üzerine süreklilik gösteren ve evrilen bir düşünme alanı sunduğu sonucuna ulaşmaktadır. Bulgular; göçün geçmişi geride bırakmadığını, aksine hafıza, suçluluk ve sessizlik aracılığıyla ileriye taşıdığını; ırkçılığın biçim değiştirse de kuşaklar boyunca varlığını sürdürdüğünü ve aidiyetin özellikle ikinci nesil için ulaşılmaz kaldığını göstererek literatüre katkı sağlamaktadır. Gurnah'ın postkolonyal edebiyata katkısı, göçmenleri soyut kriz figürlerine indirgemeyi reddetmesinde yatmaktadır; yazar onları sevgiyi, kaybı ve yurt arayışını deneyimleyen, bütünüyle insani bireyler olarak sunmaktadır. Gelecek araştırmalar için bu çalışma, yazarın külliyatındaki tematik süreklilikleri daha kapsamlı haritalandırmak amacıyla analizin Gurnah'ın *Deniz Kenarında* (*By the Sea*), *Kumdan Yürek* (*Gravel Heart*) ve *Ölümden Sonraki Hayatlar* (*Afterlives*) gibi diğer romanlarına genişletilmesini önermektedir. Diğer postkolonyal göçmen yazarlarla yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar da akademik birikimi zenginleştirecektir. Ayrıca Türkçe literatürde Gurnah üzerine yapılan çalışmaların sınırlılığı göz önüne alındığında, Türkiye bağlamında göç ve edebiyat üzerine akademik tartışmayı güçlendirmek için bu alanda yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Son olarak, Gurnah kurmacasında kadının ve toplumsal cinsiyetin temsili, müstakil araştırmayı hak eden ve henüz yeterince incelenmemiş bir alan olarak durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdulrazak Gurnah, Aidiyet, Göç, Hafıza, Irkçılık, Postkolonyalizm.

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Migration, Memory, and Belonging in Abdulrazak Gurnah's Novels: A Postcolonial Analysis

Introduction

Throughout human history, movements of displacement driven by necessity or by choice reveal the universal dimension of migration. With the race for colonies that gained momentum in the 19th century, countries possessing rich resources yet displaying politically fragile structures were forced to confront the grave consequences of colonialism. After the two great world wars of the 20th century, vast masses of people were compelled to struggle with economic, social, and political problems. Owing to its centuries-long history of slavery, the transformation of its lands into colonies, and the partition of its peoples after the world wars among administrations in which they had no say, the African continent has become one of the regions with the highest migration capacity in the world. Indeed, at the root of the post-colonial migration movements from Africa and the Middle East toward Europe lie the structural instabilities caused by the military and economic interventions that may be termed the West's new colonialism (Krečič, 2020).

Within this historical background, the African continent in particular has had to face the most devastating consequences of colonialism, and this has permanently shaped the continent's culture of migration. African peoples were displaced en masse, above all through slavery and military service in the armies of colonial states. The colonial legacy has continued to influence African migrations in subsequent periods as well (Aregbeshola & Adekunle, 2024). Although it may appear ironic that African people migrate toward the very countries that exploited them in pursuit of a prosperous, free, and dignified life, this is inevitable in the context of postcolonial relations of dependency. An orientation toward the former colonial powers is widespread; these countries are the actors with the greatest capacity for movement across African geography, imposing their languages and cultures. Thus the citizens of the exploited countries join the migration process in search of better living conditions. Yet arrival in the colonizing country initiates not the end of colonialism but its second phase. In other words, for the migrant there begins the process of being exploited as cheap labor in the metropole, of ghettoization, and of striving to exist as an excluded "other" in the most invisible strata of society. It is precisely at this point that postcolonial literature, by rendering visible on the fictional plane the destructive effects of colonialism on the individual and the psychosocial costs of migration, offers a truth that goes beyond statistics. The Tanzanian-born writer Abdulrazak Gurnah has come to the fore, after winning the 2021 Nobel Prize in Literature, as one of the most powerful voices narrating the migrant experience. Gurnah's novels are built upon the legacy of colonialism, the traumas created by the Zanzibar Revolution, and the silent racism experienced by migrants in England.

Within the scope of this study, the problems experienced by protagonists who migrate from Zanzibar to England are examined through three selected works by Gurnah, in the context of the destructive effects of colonialism and the conflicts arising in their home countries. The traumatic past that migrants bring from their countries, together with the discrimination and othering practices they

are subjected to in England, forms the background of their problems of belonging. Migrants who can neither return to where they came from nor fully belong to where they have gone experience the condition that Bauman (2018) defines as being "strangers now and forever." Another theoretical framework supporting this approach is the conceptualization of the "Other" that Edward Said (1978) sets out in his work *Orientalism*. According to Said, colonial discourse produces a powerful episteme that fixes the non-Western individual as the "other"; this fixing continues to shape the existence of migrants from colonized geographies in the metropole even after political independence. Indeed, as Said (1993) points out in *Culture and Imperialism*, the asymmetric relationship between the colonial metropole and the colony creates a field of attraction that also regulates demographic waves of migration. The tragic journeys of the characters in Gurnah's novels lay bare the individual costs of this field of attraction.

When the academic literature in Türkiye is examined, it is seen that studies on the relationship between migration and literature have increased, but research focusing specifically on Abdulrazak Gurnah remains limited in number. Before the Nobel Prize, Gurnah was an almost entirely unknown writer in Türkiye; after the award, his novels were translated into Turkish in rapid succession and academic interest grew swiftly (Özkul, 2021). Many of the existing studies have either been produced in English (e.g., Akmoush, 2018; Al-Rufai, 2024; Aybay, 2024) or have focused on a single work by the author (Mudanya, 2013; Yokuş, 2023; Karatepe, 2025). Some researchers (e.g., Steiner, 2007), in turn, have examined Gurnah comparatively with other African writers. However, no Turkish-language study has yet addressed the thematic transformation in the author's works in a holistic manner. This study aims to fill this gap by examining the novels *Pilgrims Way*, *Admiring Silence*, and *The Last Gift* — representing three different periods of Gurnah's career (early, mature, and late) — from a holistic and comparative perspective. In this context, the main research question of the study has been formulated as follows: "How are the themes of migration, racism, memory, and belonging represented in Abdulrazak Gurnah's selected novels, and what transformation do these representations undergo throughout the author's literary career?" The study aims to contribute to the field by analyzing, within a postcolonial framework, the identity crises experienced by migrants and the traumatic effects of colonialism transmitted from generation to generation.

The Relationship between Colonialism, Postcolonialism, and Migration

In order to clarify the basic concepts of the postcolonial framework, the theoretical distinction between colonialism and postcolonialism must first be set out. Colonialism is a state's use and exploitation, in line with its own interests, of a region outside its own territory together with its peoples. Although the word colonialism derives from the Latin "colonia," meaning "farm, settlement," colonialism as a historical phenomenon has manifested itself in various forms in different parts of the world and has brought with it deep relations of inequality between local peoples and colonial powers. In this framework, colonialism is the process of seizing and bringing under control the lands and assets of other societies (Loomba, 2000). Africa is the continent most intensely exposed to exploitation in the world in terms of its underground and surface resources and its human power. The use of the continent's resources in favor of external actors has caused local societies to face long-term structural inequalities. "*The black man's misfortune lies in having once been enslaved. The white man's misfortune lies in having somewhere taken a life.*" (Fanon, 2019, p. 8). These words of Frantz Fanon touch upon the great crimes based on racial inequality in the thousands of years of human history. This historical experience of oppression persists in the post-colonial period in the form of structural inequalities, positioning migrants in a limbo where they cannot gain full acceptance in the countries they go to. Bhabha (1994) defines this condition with the concept of the "third space" (*third space*); the migrant belongs fully neither to the culture from which he comes nor to the culture to which he goes. Said's (1993) analysis completes the epistemological dimension of this 'third space' experience: the colonial metropole is not merely a physical destination but a discursive order that

defines who the migrant is and what he can become. In this order, the migrant subject, while being forced to internalize Western norms, experiences a constant fragmentation between his own reality and the images imposed upon him.

Postcolonialism, in turn, is a field of thought that manifests itself in various areas concerning the effects and consequences of colonialism. Colonialism is a system based on an ethnically grounded ideology and containing multidimensional inequalities. Postcolonialism defends every human being's right of access to the same rights, prosperity, and justice regardless of ethnic differences (Young, 2020). Postcolonial theory reads migration as a "consequence" of colonialism. The waves of migration directed toward former colonial states such as England and France are not coincidental. When the linguistic and cultural ties established during the colonial period combined with the political chaos and economic collapse experienced in the post-colonial era, migrants turned their routes toward the countries of the former colonial powers. Yet this migration is not a "homecoming" but a passage into a new field of struggle. The migrant is neither fully native nor fully foreign; as Iain Chambers (2019) points out, this brings with it a process in which identity is constantly questioned, fragmented, and rewritten. At precisely this point, Deleuze and Guattari's (1987) concept of 'deterritorialization' deepens this dynamic: the migrant subject, eroding physical, linguistic, and cultural boundaries alike, establishes a minor field of existence that bends the dominant language from within. This process positions identity not as a fixed structure but as a field of tension in which dominant codes are constantly renegotiated. Gurnah's three novels, stretching from Zanzibar to England, each stage different forms of this negotiation.

The History of Zanzibar and Traumatic Memory

Zanzibar, which forms the background of Gurnah's novels, is an island that has been ruled throughout history by the Portuguese, the Sultanate of Oman, and the British, and has been a center of the slave trade. In the lands of Zanzibar there exists a widespread trade network whose history reaches back to pre-Islamic times. Civilizations such as the Sumerians, the Egyptians, the Chinese, and the Arabs organized voyages to Zanzibar for ivory, gold, silver, copper, coconut oil, and the slave trade. This situation places the region at the center of slavery and the slave trade (Gülbey Usta, 2012).

Slavery is a very important part of Zanzibar's history. From the late 18th century onward, thousands of people brought from Africa were enslaved and transported to the markets of Zanzibar (Fouéré & Paul, 2020). The region's centuries-old slave trade lost its efficacy in the context of conjunctural developments such as Britain's rivalry with the Omani dynasty and the decline in the need for slaves with the completion of the Industrial Revolution (Doğan, 2019). In 1873 the world's last open slave market was closed; one of the largest and most brutal of these was the market in Zanzibar.

In memory of those dark days, artists have brought various works into being. One of them, the Old Slave Market monument (Figure 1), was built in 1998 by the sculptor Clara Sornas on the very site where people were enslaved and sold (Cortesi, 2020). The monument reminds the world of the brutal past of the slave trade and ensures that this trauma remains alive in collective memory (Welvering, 2023).

In the years that followed, the race for domination over the region's lands continued. After the First World War, the British administered the region, first as a British mandate and then under the name of a United Nations trust territory (Ferro, 2002). In this region, once the center of the slave trade, the formation of an elite stratum by the Arab and Asian population created deep inequality to the detriment of the native people. Immediately after independence in 1963, the Zanzibar Revolution took place in 1964 (Salahi, 2020). This revolution turned into a great wave of violence against the Arab and Asian minorities; thousands of people lost their lives or were exiled. In essence, these

historical experiences of violence and displacement constitute the direct source of the traumatic memory carried by the characters of Gurnah's novels.

The characters in Gurnah's works are direct victims of this traumatic history. The memory represented in the novels is not merely a nostalgic return; it is the resurfacing of repressed traumas, experiences of violence, and ethical questionings. This historical background offers an indispensable framework for understanding the inner worlds of the migrant characters in Gurnah's novels.

Figure 1: The Zanzibar Old Slave Market Monument Made by the Artist Clara Sornas

Abdulrazak Gurnah

Abdulrazak Gurnah is a Tanzanian-born writer and academic, born in Zanzibar in 1948. In the first years of his childhood he lived through a safe and happy period, but soon afterwards political and social conditions changed rapidly. In 1964, when he was 13 years old, the Zanzibar Revolution took place and a period of terror followed. The wave of ethnically based violence that emerged after colonialism deeply shook Zanzibar; at the age of 17, Gurnah could find no school in which to study, and nothing remained for him to do. These conditions set his migration adventure in motion.

In an interview, he explains the lack of schooling and of anywhere to go as the fundamental reason for his migration: "This was the most important reason why I wanted to leave" (UNHCR, 2022, 01:23). The writer went to England in 1968, completed his higher education at the University of Kent, and wrote at the same university his doctoral dissertation entitled "Criteria in the Criticism of West African Fiction." He is a professor of English and Postcolonial Literatures at the same university.

Certain similarities between Gurnah's life and his fictions are striking. He himself migrated from Zanzibar to England at the age of 18. The principal male characters of the three works examined in this research also migrated from Zanzibar at a young age. Of the protagonists of the works, Daud and the narrator-protagonist went directly, while the character Abbas went to England after his seafaring adventures. Gurnah is a teacher; teachers are also frequently encountered in his works. Daud's father, the narrator-protagonist, the narrator-protagonist's father, and Hanna are teachers.

When these similarities are pointed out to the author, he states that the novels are not autobiographical, that no character is entirely himself, and that his works are based on experiences

— some of them belonging to himself and some to other people he has known. However, experiences such as displacement and the feeling of longing are his own, and using them in his novels makes them more realistic (İletişim Yayınları, 2021). Gurnah also emphasizes that the crucial distinction between the author and his characters must not be overlooked (Gurnah, 1982). These statements indicate that, although his work carries traces of his own life, the author regards his fictional world as an independent domain.

Method

In this research, the hermeneutic (interpretive) analysis approach was adopted in order to enable an in-depth understanding of the themes treated in Abdulrazak Gurnah's novels and their interpretation within their historical context. The hermeneutic approach holds that meaning in texts is not limited to surface content alone, but can be analyzed in a multilayered manner within the framework of historical, cultural, and contextual elements (Gadamer, 2013). This study was designed as a qualitative inquiry in which meaning is interpreted through intratextual patterns and character experiences. The texts were interpreted in line with the themes of migration, identity, memory, and colonialism.

The focus of the research consists of three of Abdulrazak Gurnah's novels translated into Turkish. The works examined are as follows: "*Hacılar Yolu*" [original: *Pilgrims Way*, 1988; Turkish edition 2022, trans. Mehmet Deniz Öcal], "*Sessizliğe Hayranlık*" [original: *Admiring Silence*, 1996; Turkish edition 2018, trans. Müge Günay], and "*Son Hediye*" [original: *The Last Gift*, 2011; Turkish edition 2017, trans. Müge Günay]. The reason for selecting these works is that, within the author's oeuvre, they are the texts that treat the themes of migration, identity, memory, and colonialism most distinctly and reflect most powerfully the postcolonial context between Zanzibar and England. The study is limited to these three novels determined within the scope of the research.

The research process began with obtaining the selected novels and subjecting them to more than one reading. While a general command of the texts was achieved in the first readings, in the subsequent readings the themes, images, and character experiences constituting the focus of the research were noted. In this process, the recurring patterns in the texts, the psychological states of the characters, and the turning points in the plot were identified. These preliminary findings were placed within a conceptual framework by being related to historical contexts such as the Zanzibar Revolution and migrant policies in England.

This study is based on textual analysis. Textual analysis encompasses the analysis of written materials containing information about the themes targeted for investigation (Kıran & Kıran, 2021). The primary source of the research is the novel texts indicated above. In this context, the Turkish editions of the three novels were used as primary sources. Secondary sources were also drawn upon in the study. Within this scope, critical essays on the novels, academic articles, the author's interviews and conversations, and the literature on these subjects were examined.

In the study, the thematic reading method, widely used in the analysis of literary texts, was adopted. Accordingly, Abdulrazak Gurnah's three novels were first read with a holistic perspective; then the prominent images, character experiences, and turning points in the plot were systematically interpreted and grouped around themes. As a result of this process, the main themes of "Racism and Discrimination," "Memory and Guilt," "Colonialism," and "Belonging and Identity" emerged. The identified themes were interpreted by relating them, together with the psychological and social conditions of the characters, to historical contexts such as the Zanzibar Revolution and migrant policies in England. At every stage of the study, the principles of scientific research ethics were observed; quotations were given accurately and completely, with their sources cited. Since this study is based on the analysis of literary texts, it does not require ethics committee approval.

Findings

"Pilgrims Way": Violence, Melancholy, and Enlightenment

Pilgrims Way (1988), one of the author's early works, deals with the experiences of Daud, who leaves his country because of the atmosphere of violence in Zanzibar and his feelings of guilt about the past. The novel traces the processes of melancholy and trauma that deepen through the discrimination the character is subjected to in England.

Racism and Discrimination: In England, Daud is exposed to verbal and physical violence, as well as racist harassment, in every sphere of daily life (bars, streets, the workplace). At the beginning of the novel, a dog being set upon him in a park while its owner laughs at this shows the defenselessness Daud experiences (Gurnah, 2022, p. 14). The mocking attitudes of his supervisor at his workplace (the hospital), questioning his sanity (Gurnah, 2022, p. 54), and forms of address he encounters in the street such as "*nigger, coal, slave*" push Daud to be constantly on guard and to live timidly (Gurnah, 2022, p. 93). These discourses, which are everyday manifestations of the construction of the 'Other' that Said (1978) conceptualized within the framework of Orientalism, function as a surveillance mechanism that places Daud's body and identity outside the English social order and constantly calls him to account. Daud's withdrawal into himself and his self-neglect are the psychosomatic echo of this discursive siege (Gurnah, 2022, p. 32). In the face of these discourses of hatred, Daud turns inward, neglects himself, and is dragged into a deepening melancholy. In fact, this situation — the neglect in Daud's self-care — is a reflection of the inner collapse he is experiencing (Karatepe, 2025, p. 3). On the other hand, the novel also shows that Daud is not merely a cynical/passive victim; a suppressed anger and resentment is accumulating within him. This resentment is directed sometimes at the racist order (the situation), sometimes at the decision to migrate (himself), and sometimes at those who apply the oppression (the 'other'). It is this emotional complexity that positions Daud not as a mere victim figure, but as a multilayered subject experiencing inner conflict.

Memory and Guilt: Daud has difficulty facing the memories of his closest friend Rashid (Bossy), whom he left behind in Zanzibar, and of his family. Rashid's disappearance at sea and Daud's having been unable to "save" him condemn him to an inexhaustible cycle of remorse. Daud's beginning to feel "*like a corpse washed up on the shore, swollen and bruised*" (Gurnah, 2022, p. 268) in fact causes him to experience the guilt of being a survivor. In Freud's (1917) work "Mourning and Melancholia," melancholia is defined as a structure that emerges when, after the loss of a loved object, the ambivalent feelings felt toward that object are directed at the person's own self, resulting in the impoverishment of the ego. Within the framework of this definition, Daud has been unable to leave behind, through a genuine process of mourning, the friend and the homeland he lost in Zanzibar; directing these losses at his own self, he has been dragged into deprivation of identity and detachment from the world (Karatepe, 2025, p. 5).

Belonging and Purification: Just as Daud has become mentally and spiritually distant from Zanzibar, he is also unable to feel that he belongs to England. He describes the house he lives in as a "*mold-covered hole*" and himself as an "*exhausted creature*" (Gurnah, 2022, p. 178). However, his relationship with the English Catherine becomes a turning point in his search for belonging. His opening up to Catherine does not remove the deep alienation he expresses in the words: "*The thing is being a stranger. That is what truly crushes a person... You are free, but you have no function either.*" (Gurnah, 2022, p. 227). The visit to Canterbury Cathedral is used as a metaphor for Daud's purification and for the beginning of his own "pilgrimage" (his inner transformation). In other words, the Cathedral is for Daud not so much a religious space in the functional sense as a symbolic threshold of purification where he can lay down his burden and hear his inner voice. That Daud, who has no tie to the Anglican faith, seeks peace in this space shows that the novel constructs a secular narrative of salvation/purification: the sacred space assumes the function of a universal refuge symbolizing

the placelessness of the migrant, who can fully belong neither to the church nor to the mosque. The 'pilgrimage' metaphor in the title also gains its meaning at this point: the inner journey signifies a far deeper transformation than physical migration.

"Admiring Silence": Namelessness, Fabricated Past, and Homelessness

In this novel dated 1996, the identitylessness of the migrant is emphasized through a narrator-protagonist whose name is not given. The 42-year-old protagonist lives with his English partner Emma, who is not of migrant origin, and her daughter Amelia, but tells them fabrications about his own past. With his heart disease and the journey he makes to Zanzibar, he realizes that his ties with his family there have also weakened. On his return, the family he thought he possessed in England also falls apart. The turmoil of post-colonial Zanzibar and the attitude of the "other" he sees in England lead the narrator to become lost in fabrications and to fail to establish healthy relationships.

Racism and Discrimination: In this work, racism is treated not so much as physical violence but at the intellectual, emotional, and institutional level; through subtle mockery, cutting remarks, the instrumentalization of scientific/medical discourses, and systematic practices of othering. When the protagonist goes to the doctor, the doctor, attributing his heart condition to genetic and racial origins, uses a mocking and othering language: "*He didn't mean Afro-Caribbean peoples anyway... bongo-bongos... that is, my race.*" (Gurnah, 2018, p. 23). The imperial-admiring attitudes of Emma's family, especially of her father, and their attitudes belittling migrants prevent the protagonist from confronting his true identity and past (Gurnah, 2018, p. 95).

Fabricated Memory and Confrontation: The narrator-protagonist tells fictional stories that do not reflect the truth both to his family in England (Emma and her daughter Amelia) and to his family in Zanzibar. Because he is ashamed of his past, of his abandonment, and of the corruption in his country, he rewrites his history and designs a past that he believes will show him in a better light. The confession "*The opportunity to rewrite my history was extremely tempting... Perhaps I wanted to make a clean copy of my history for myself.*" (Gurnah, 2018, p. 81) lays bare the migrant's renunciation of his own truth for the sake of gaining acceptance. The most striking indicator of this identity performance is the narrator's namelessness; symbolizing the existential invisibility of the subject who cannot be represented within the dominant discourse, this condition also explains the character's tendency to re-fabricate his own past in line with his search for social acceptance (Lacan, 1977). With his return to Zanzibar after his heart condition, these fabrications collapse and a harsh confrontation with reality is experienced. The nameless narrator can establish full belonging neither with the place he came from nor with the place he has reached. His escapes result in his bending and twisting the truth; he remains nameless, without identity. The phenomenon of migration in Gurnah's novels cannot confer identity; on the contrary, it causes identities to fragment (Geçikli, 2015).

Critique of Colonialism: With the visit made to Zanzibar, the novel criticizes in harsh language the corruption of the post-colonial Zanzibar administration, the lifestyles of the "new barons" imitating the old colonizers, and the poverty of the people: "*Our new barons were now spendthrift thieves who tore apart cadavers like Seyyid Hafid's old house and gladly abandoned them to collapse; but they had an example before them.*" (Gurnah, 2018, p. 148). Blocked toilets, taps without running water, and bribe-taking officials are the indicators of how the "new barons" have dragged the people into misery (Gurnah, 2018, p. 177). The author blames both the colonizers and the native collaborators for this situation. Faced with this picture, the protagonist feels himself "expelled from his own past" (Gurnah, 2018, p. 216).

"The Last Gift": The Intergenerational Burden of Migration and Hybrid Belongings

The Last Gift (2011), one of the author's late works, examines the effects of migration on the second generation through an elderly migrant, Abbas, and his family (his wife Maryam and their children Hanna and Jamal). The weight of migrant identity manifests itself in the second generation

as well. The belonging crises of children raised by parents who have not confronted their traumas are devastating. The treatment of intergenerational trauma in this novel of Gurnah's also figures as a fundamental thread in the author's other works (Ünal, 2022).

The Breaking of Silence: For years, Abbas hides his past, the story of his flight from Zanzibar, and the first family he left behind there. After the stroke he suffers, he breaks this silence by transferring his past onto a tape recording. He leaves his past to his children as a "last gift" (Aybay, 2024). This confession enables his family to establish a bond with their roots. For the identity construction of children who do not know their roots is deficient.

The Second Generation's Identity Crisis: Abbas's daughter Hanna, ashamed of her migrant identity, changes her name to "Anna" and tries to become English. However, the interrogations she is subjected to by her English boyfriend Nick and his family — "*You don't know where your father is from! Honestly, I find that hard to believe.*" (Gurnah, 2017, p. 126) — make her understand that no matter how hard she tries, she will not be accepted as English. The other child, Jamal, is more sensitive to his father's past and to the phenomenon of migration; this manifests itself in the work as the two siblings' different methods of coping. Al-Jumaili (2024) explains the condition of Hanna and Jamal with the concept of "being on the threshold" (*liminality*); they are neither fully native nor fully foreign.

Religious and Cultural Differences: The novel also treats the discrimination that migrants experience through their religious identity, Islam. The sense of incongruity experienced by children who are forced to participate in Christian activities at school and are subsequently segregated emerges as the integration problems experienced by minority religious groups. The disregard of Muslim children who do not take part in Christian activities at schools, and the Islamophobia that increased after September 11, constitute another discriminatory approach that migrants experience because of their religious identities (Gurnah, 2017, p. 123).

Discussion

The findings obtained in this study show that treating migration in the literature merely as an economic or demographic process is insufficient. Gurnah's novels reveal that migration is at the same time a multilayered experience encompassing psychological and cultural dimensions. In this framework, when the findings are evaluated in light of the relevant literature, several important points of discussion emerge. First of all, in the context of the transformation of racism, the physical assaults and street fights to which Daud is subjected in "Pilgrims Way" give way, in "Admiring Silence" and "The Last Gift," to discursive and psychological dimensions such as the doctor's attitude, exclusion within the family, and looks. The presence of violence-level racism in the first book can be explained by the immigration laws passed by the British Parliament (Black, 2020) in a period (1962, 1968, and 1971) close to the book's chronology (1975), and by the manifestation among the public of the changing migration policies. By contrast, racism in the late-period novels takes on a more sophisticated, institutional form concealed in language; the prejudiced medical comments of doctors and the situations of non-acceptance within the family constitute examples of the cultural exclusion that Erden Kaya and Durgun (2020) define as "new racism." This shows that even when migrants' physical safety is ensured, they struggle with lasting barriers in the matter of psychological and social acceptance.

The author's criticism of the corrupt local administrations in "Admiring Silence" reveals, as Deckard (2007) also notes, that within postcolonial literature he does not merely produce a discourse of victimhood, but also takes a critical approach toward his own society. This attitude is also observed in the translation strategies preferred in the novel "Paradise" (Özbakır, 2022).

In the context of the theme of silence, it is seen that the characters in the three novels adopt silence as a common strategy of existence. Daud flees from remembering the past; the nameless

narrator re-fabricates his memories; Abbas, in turn, represses the past entirely. Lavery (2013) defines migrant silence as a passive expression of the deep-rooted belief that one will not be understood; this framework explains the common psychological pattern that binds the three characters together. However, *"The Last Gift"* shows that silence does not carry a single meaning: Abbas's confession is a necessary step in order to cut the intergenerational transmission of trauma. This finding reveals that in migrant literature silence carries not only defeat, but also a transformative potential.

The question of identity, in turn, gains meaning within the framework of Bhabha's (1994) theory of hybridity. None of the characters can establish full belonging. In other words, the characters can develop full belonging neither to the Zanzibar they came from nor to the England they live in; they live in a "third space" between the two cultures. The narrator-protagonist's being "a stranger in both countries" in *"Admiring Silence"* and the failure of Hanna's effort to become English by changing her name in *"The Last Gift"* show that assimilation is not possible and that "in-betweenness" is instead a permanent condition. As Gilroy (1993) emphasizes in his work *The Black Atlantic*, diasporic identity is never complete; it is a process of becoming in constant motion. Viewed from this perspective, Hanna's attempt to change her name can be read not as a project of assimilation, but as the expression of an unconscious surrender to the imposition of dominant identity discourses. The dialogue that Jamal tries to establish with his roots, in turn, is a healthier negotiation of the same diasporic experience; this shows that the solution lies not in assimilation, but in consciously embracing hybridity.

Conclusion and Recommendations

In this study, Abdulrazak Gurnah's novels *"Pilgrims Way," "Admiring Silence,"* and *"The Last Gift"* were examined, and the conclusion was reached that the author treats the migrant experience in a multidimensional manner along the axes of the historical legacy of colonialism and individual traumas.

The first conclusion the study puts forward is the continuity of the traumatic past. The migrant characters carry in their memories the traumas of the colonial past, civil war, and poverty in their source countries; this situation negatively affects their adaptation processes and mental health in their new countries. The past cannot be left behind with migration; it maintains its existence as a structure that shows continuity throughout the migration process as well. Second, the transformation of racism in the novels is striking. Racism follows a course from crude physical violence (the early period) toward cultural exclusion and othering language (the late period). Third, the two-sided function of silence comes to the fore. The characters use "silence" as a defense mechanism in order to cope with the sufferings they experience and with racism; however, as seen in the example of *The Last Gift*, peace and integration become possible only when this silence is broken and the story is told. Fourth, the problem of identity becomes pronounced especially in the second generation. The effects of migration are not limited to the first generation alone; the second generation (Hanna and Jamal) also experiences an identity crisis between the secrets their parents concealed and the excluding gaze of society. Fifth, it is seen that Gurnah maintains a balanced stance in postcolonial criticism. While criticizing the racist and condescending attitude of the West, the author does not overlook the corruption, violence, and injustice within the East (Zanzibar) itself; he honestly displays the conditions that make migration compulsory. In this context, the toilet symbol in *"Admiring Silence"* and Abbas's escape story in *"The Last Gift"* show that even if colonialism has ended, its effects continue at the hands of local despots and a corrupted bureaucracy.

The autobiographical elements in the novels are striking. That the protagonists of the three novels migrate from Zanzibar at a young age, the migrant experience lived in England, the teacher protagonists, and the hybrid relationships show various similarities with the author's life story. The ages of the main protagonists in Gurnah's novels display a parallel with the author's own chronology;

this can be evaluated as an indication that the author reflects his life experiences and migration experiences in his works.

With these works, Abdulrazak Gurnah repositions the migrant experience on an individual, historical, and ethical plane. The author contributes to postcolonial literature by presenting the truth that migrants, with the sufferings, loves, and paradoxes they experience, are no different from other people.

This study is limited to three novels by Abdulrazak Gurnah. Other works by Gurnah, such as "*Deniz Kenarında*" (*By the Sea*), "*Kumdan Yürek*" (*Gravel Heart*), and "*Ölümden Sonraki Hayatlar*" (*Afterlives*), can also be examined through similar themes, so that the thematic unity in the author's oeuvre can be set out more comprehensively. Furthermore, by tracing the autobiographical elements in the author's novels, the reflections of Gurnah's own migrant experience in his fictional universe can be analyzed comparatively. The representation of female characters in Gurnah's novels can be taken up as a separate research subject in the context of gender roles. Finally, since the number of studies on Gurnah in the academic literature in Türkiye is still limited, this field offers an important ground of research for future studies.

www.turkishstudies.net/religion**Turkish Studies - Comparative Religious Studies**

eISSN: 2667-5544

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY****Abdulrazak Gurnah'ın Romanlarında Göçmenlik, Hafıza ve Aidiyet: Postkolonyal Bir Analiz****Giriş**

İnsanlık tarihi boyunca zorunluluklar veya tercihler doğrultusunda gerçekleşen yer değiştirme hareketleri, göç olgusunun evrensel boyutunu ortaya koymaktadır. 19. yüzyılda ivme kazanan sömürgecilik yarışıyla birlikte zengin kaynaklara sahip ancak siyasi açıdan kırılgan yapılar sergileyen ülkeler, sömürgeciliğin ağır sonuçlarıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. 20. yüzyıldaki iki büyük dünya savaşının ardından ise büyük bir insan kitlesi ekonomik, sosyal ve siyasal problemlerle mücadele etmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Afrika kıtası, yüzlerce yıllık kölelik geçmişi, topraklarının sömürge haline getirilmesi ve dünya savaşlarının ardından halklarının söz sahibi olmadığı yönetimler arasında paylaşılması nedeniyle dünyanın en yüksek göç kapasitesine sahip bölgelerinden biri haline gelmiştir. Nitekim sömürgecilik sonrasında Afrika ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya yönelik gerçekleşen göç hareketlerinin temelinde, Batı'nın yeni sömürgeciliği olarak adlandırılabilir askerî ve ekonomik müdahalelerin yol açtığı yapısal istikrarsızlıklar yatmaktadır (Krečič, 2020).

Bu tarihsel arka plan içerisinde özellikle Afrika kıtası, sömürgeciliğin en yıkıcı sonuçlarıyla yüzleşmek zorunda kalmış ve bu durum kıtanın göç kültürünü kalıcı olarak şekillendirmiştir. Kölelik ve sömürgeci ülkelerin ordularında askerlik başta olmak üzere Afrikalı halklar kitlesel olarak yerlerinden edilmiştir. Sömürgecilik mirası, sonraki dönemlerde de Afrika göçlerini etkilemeye devam etmiştir (Aregbeshola & Adekunle, 2024). Afrika insanının müreffeh, hür ve saygın bir hayat için kendilerini sömüren ülkelere doğru göç etmesi ironik görünse de postkolonyal bağımlılık ilişkileri bağlamında kaçınılmazdır. Zira eski sömürge güçlerine doğru bir yönelim yaygındır; bu ülkeler, Afrika coğrafyası üzerinde en çok hareket kabiliyetine sahip olan, dillerini ve kültürlerini dayatan aktörlerdir. Böylelikle sömürülen ülkelerin vatandaşları, daha iyi yaşam koşulları arayışıyla göç sürecine dâhil olmaktadır. Ne var ki sömürgeci ülkeye varış, sömürgeciliğin bitişini değil onun ikinci aşamasını başlatmaktadır. Başka bir ifadeyle göçmen için metropolde ucuz iş gücü olarak sömürülmek, gettolaşmak ve toplumun en görünmez katmanlarında dışlanmış bir "öteki" olarak var olmaya çalışma süreci devreye girmektedir. İşte bu noktada postkolonyal edebiyat, sömürgeciliğin birey üzerindeki yıkıcı etkilerini ve göçün psikososyal bedellerini kurgusal düzlemde görünür kılarak istatistiklerin ötesine geçen bir hakikat sunmaktadır. Tanzanya kökenli yazar Abdulrazak Gurnah, 2021 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmasının ardından göçmenlik deneyimini anlatan en güçlü seslerden biri olarak öne çıkmıştır. Gurnah'ın romanları, sömürgeciliğin mirası, Zanzibar Devrimi'nin yarattığı travmalar ve İngiltere'deki göçmenlerin yaşadığı sessiz ırkçılık üzerine kuruludur.

Bu çalışma kapsamında Gurnah'ın seçilen üç eseri üzerinden Zanzibar'dan İngiltere'ye göç eden kahramanların yaşadıkları sorunlar, sömürgeciliğin yıkıcı etkileri ve ülkelerinde doğan çatışmalar bağlamında incelenmektedir. Göçmenlerin ülkelerinden getirdikleri travmatik geçmiş ile İngiltere'de maruz kaldıkları ayrımcılık ve ötekileştirme pratikleri, aidiyet sorunlarının arka planını oluşturur. Ne geldikleri yere dönebilen ne de gittikleri yere tam olarak ait olabilen göçmenler,

Bauman'ın (2018) "şimdi ve daima yabancı" olarak tanımladığı durumu deneyimlemektedir. Bu yaklaşımı destekleyen bir diğer kuramsal çerçeve ise Edward Said'in (1978) *Oryantalizm* çalışmasında ortaya koyduğu "öteki" kavramsallaştırmasıdır. Said'e göre sömürgeci söylem, Batılı olmayan bireyi "öteki" olarak sabitleyen güçlü bir episteme üretir; bu sabitleme, siyasi bağımsızlıktan sonra da sömürge coğrafyalarından gelen göçmenlerin metropoldeki varoluşunu biçimlendirmeye devam eder. Nitekim Said'in (1993) *Kültür ve Emperyalizm*'de işaret ettiği gibi, sömürgeci metropol ile sömürge arasındaki asimetrik ilişki, demografik göç dalgalarını da düzenleyen bir çekim alanı oluşturmaktadır. Gurnah romanlarındaki karakterlerin trajik yolculukları bu çekim alanının bireysel bedellerini gözler önüne sermektedir.

Türkiye'deki akademik literatür incelendiğinde, göç ve edebiyat ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların arttığı ancak Abdulrazak Gurnah özelinde yapılan araştırmaların henüz sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Gurnah, Nobel ödülünden önce Türkiye'de neredeyse hiç tanınmayan bir yazardı; ödülün ardından romanları Türkçeye peş peşe çevrilmiş ve akademik ilgi hızla artmıştır (Özkul, 2021). Mevcut çalışmaların birçoğu ya İngilizce dilinde üretilmiş (ör. Akmoush, 2018; Al-Rufai, 2024; Aybay, 2024) ya da yazarın tek bir eserine odaklanmıştır (Mudanya, 2013; Yokuş, 2023; Karatepe, 2025). Bazı araştırmacılar ise (ör. Steiner, 2007) Gurnah'ı diğer Afrikalı yazarlarla karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Ancak yazarın eserlerindeki tematik dönüşümü bütüncül bir şekilde ele alan Türkçe bir çalışma henüz bulunmamaktadır. Bu çalışma, Gurnah'ın kariyerinin üç farklı dönemini (erken, olgunluk ve geç dönem) temsil eden "*Hacılar Yolu*", "*Sessizliğe Hayranlık*" ve "*Son Hediye*" romanlarını bütüncül ve karşılaştırmalı bir perspektifle ele alarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel problem cümlesi şu şekilde belirlenmiştir: "Abdulrazak Gurnah'ın seçili romanlarında göç, ırkçılık, hafıza ve aidiyet temaları nasıl temsil edilmekte ve bu temsiller yazarın edebi kariyeri boyunca nasıl bir dönüşüm geçirmektedir?" Çalışma, göçmenlerin yaşadığı kimlik bunalımlarını ve sömürgeciliğin nesilden nesile aktarılan travmatik etkilerini postkolonyal çerçevede analiz ederek alana katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Kolonyalizm, Postkolonyalizm ve Göç İlişkisi

Postkolonyal çerçevenin temel kavramlarını netleştirmek için öncelikle kolonyalizm ve postkolonyalizm arasındaki teorik ayrımın ortaya konması gerekmektedir. Sömürgecilik (kolonyalizm), bir devletin kendi toprakları dışındaki bir bölgeyi halklarıyla birlikte kendi çıkarları doğrultusunda kullanması ve sömürmesidir. Kolonyalizm "çiftlik, yerleşke" manalarına gelen Latince "colonia" kelimesinden gelse de sömürgecilik tarihsel bir olgu olarak dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli biçimlerde tezahür etmiş; yerel halklar ile sömürgeci güçler arasındaki derin eşitsizlik ilişkilerini beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede kolonyalizm, başka toplumların topraklarının ve varlıklarının ele geçirilerek denetim altına alınması sürecidir (Loomba, 2000). Afrika; yer altı ve yer üstü kaynakları ile insan gücü yönüyle dünyanın en yoğun sömürüye maruz kalan kıtasıdır. Kıta kaynaklarının dış aktörler lehine kullanılması, yerel toplumların uzun süreli yapısal eşitsizliklerle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. "*Siyah insanın bedbahtlığı bir vakitler köleleştirilmiş olmasında yatıyor. Beyaz insanın bedbahtlığı da bir yerlerde cana kıymış olmasındadır.*" (Fanon, 2019, s. 8). Frantz Fanon'un bu sözü, binlerce yıllık insanlık tarihindeki ırk eşitsizliğine dayanan büyük suçlara temas etmektedir. Bu tarihsel ezilmişlik deneyimi, sömürge sonrası dönemde de yapısal eşitsizlikler biçiminde varlığını sürdürmekte; göçmenleri gittikleri ülkelerde tam kabul göremeyen bir arafta konumlandırmaktadır. Bhabha (1994), bu durumu "üçüncü alan" (*third space*) kavramıyla tanımlar; göçmen ne geldiği kültüre ne de gittiği kültüre tam olarak aittir. Said'in (1993) analizi, bu 'üçüncü mekân' deneyiminin epistemolojik boyutunu tamamlar: sömürgeci metropol yalnızca fiziksel bir varış noktası değil, göçmenin kim olduğunu ve ne olabileceğini tanımlayan söylemsel bir düzendir. Bu düzende göçmen özne, Batılı normları içselleştirmeye zorlanırken kendi gerçekliği ile kendisine dayatılan imgeler arasında sürekli bir parçalanma yaşar.

Postkolonyalizm ise sömürgeciliğin etkileri, sonuçları üzerine çeşitli alanlarda kendini gösteren bir fikir sahasıdır. Sömürgecilik etnik temelli bir ideolojiye dayanan ve çok yönlü eşitsizlikler barındıran bir sistemdir. Postkolonyalizm, etnik farklılıklara bakılmaksızın her insanın aynı haklara, refaha ve adalete erişim hakkını savunur (Young, 2020). Postkolonyal teori, göçü sömürgeciliğin bir "sonucu" olarak okur. İngiltere, Fransa gibi eski sömürgeci devletlere yönelen göç dalgaları, tesadüfi değildir. Sömürgecilik döneminde kurulan dilsel ve kültürel bağlar, sömürge sonrası dönemde yaşanan siyasi kaos ve ekonomik çöküşle birleşince, göçmenlerin rotasını eski sömürge güçlerinin ülkelerine çevirmesine yol açmıştır. Ancak bu göç, "eve dönüş" değil, yeni bir mücadele alanına gidiştir. Göçmen, ne tam olarak yerli ne de tam olarak yabancısıdır; bu durum, Iain Chambers'ın (2019) işaret ettiği gibi, kimliğin sürekli sorgulandığı, parçalandığı ve yeniden yazıldığı bir süreci beraberinde getirir. Tam bu noktada Deleuze ve Guattari'nin (1987) 'yurtsuzlaşma' (deterritorialization) kavramı bu dinamiği derinleştirir: Göçmen özne, hem fiziksel hem dilsel hem de kültürel sınırları aşındırarak egemen dili içeriden büken minör bir varoluş alanı kurar. Bu süreç kimliği sabit bir yapı olarak değil, egemen kodların sürekli yeniden müzakere edildiği gerilimli bir alan olarak konumlandırır. Gurnah'ın Zanzibar'dan İngiltere'ye uzanan üç romanı da bu müzakerenin farklı biçimlerini sahneye koymaktadır.

Zanzibar Tarihi ve Travmatik Hafıza

Gurnah'ın romanlarının arka planını oluşturan Zanzibar, tarih boyunca Portekizliler, Umman Sultanlığı ve İngilizler tarafından yönetilmiş, köle ticaretinin merkezi olmuş bir adadır. Zanzibar topraklarında geçmişi İslamiyet öncesi dönemlere varan yaygın bir ticaret ağı vardır. Sümerler, Mısırlılar, Çinliler, Araplar gibi medeniyetler fildişi, altın, gümüş, bakır, Hindistan cevizi yağı, köle ticareti için Zanzibar'a yolculuklar düzenlemişlerdir. Bu durum bölgeyi köleliğin ve köle ticaretinin merkezine oturtur (Gülbey Usta, 2012).

Kölelik, Zanzibar tarihinin çok önemli bir parçasıdır. 18. yüzyıl sonlarından itibaren Afrika'dan getirilen binlerce insan köleleştirilerek Zanzibar pazarlarına nakledilmiştir (Fouéré & Paul, 2020). Bölgenin yüzlerce yıllık geçmişi olan köle ticareti, İngiltere'nin Umman Hanedanlığı ile rekabeti ve Sanayi Devrimi'nin tamamlanmasıyla köle ihtiyacının azalması gibi konjonktürel gelişmeler bağlamında etkinliğini yitirmiştir (Doğan, 2019). 1873 yılında dünyanın son açık köle pazarı kapanmıştır; bunların en büyük ve en acımasız olanlarından biri de Zanzibar'daki pazardır.

O karanlık günlerin anısına sanatçılar çeşitli eserler vücuda getirmiştir. Bunlardan biri olan Eski Köle Pazarı anıtı (Görsel 1), 1998 yılında heykeltıraş Clara Sornas tarafından, insanların köleleştirilip satıldığı aynı yerde inşa edilmiştir (Cortesi, 2020). Anıt, köle ticaretinin acımasız geçmişini dünyaya hatırlatmakta ve bu travmanın kolektif hafızada canlı kalmasını sağlamaktadır (Welvering, 2023).

Devam eden yıllarda bölge toprakları üzerindeki tahakküm yarışı sürmüştür. I. Dünya Savaşı sonrasında bölgeyi önce İngiliz mandası, ardından Birleşmiş Milletler emanet bölgesi adı altında İngilizler yönetmiştir (Ferro, 2002). Köle ticaretinin merkezi olan bölgede Arap ve Asyalı nüfusun elit bir tabaka oluşturması, yerli halk aleyhine derin bir eşitsizlik yaratmıştır. 1963'teki bağımsızlığın hemen ardından, 1964 yılında Zanzibar Devrimi gerçekleşmiştir (Salahi, 2020). Bu devrim, Arap ve Asyalı azınlıklara yönelik büyük bir şiddet dalgasına dönüşmüştü; binlerce insan hayatını kaybetmiş ya da sürgün edilmiştir. Esasen bu tarihsel şiddet ve yerinden edilme deneyimleri, Gurnah'ın roman karakterlerinin taşıdığı travmatik hafızanın doğrudan kaynağını oluşturmaktadır.

Gurnah'ın eserlerindeki karakterler, bu travmatik tarihin doğrudan mağdurlarıdır. Romanlarda temsil edilen hafıza, yalnızca nostaljik bir geri dönüş değil; bastırılmış travmaların, şiddet deneyimlerinin ve etik sorgulamaların yeniden yüzeye çıkmasıdır. Bu tarihsel arka plan, Gurnah'ın romanlarındaki göçmen karakterlerin iç dünyalarını anlamak için zorunlu bir çerçeve sunmaktadır.

Görsel 1: Sanatçı Clara Sornas Tarafından Yapılan Zanzibar Eski Köle Pazarı Anıtı

Abdulrazak Gurnah

Abdulrazak Gurnah, 1948 yılında Zanzibar'da doğmuş Tanzanya asıllı bir edebiyatçı ve akademisyendir. Çocukluğunun ilk yıllarında güvenli ve mutlu bir dönem geçirmiş ancak kısa süre sonra siyasal ve toplumsal koşullar hızla değişmiştir. 1964 yılında, 13 yaşındayken Zanzibar Devrimi gerçekleşmiş ve arkasından bir terör dönemi yaşanmıştır. Sömürgecilik sonrası ortaya çıkan etnik temelli şiddet dalgası Zanzibar'ı derinden sarsmış; Gurnah, 17 yaşında okuyacak bir okul bulamamış ve yapabileceği hiçbir şey kalmamıştır. Bu koşullar onun göç serüvenini başlatmıştır.

Bir röportajında okulsuzluk ve gidecek yer yokluğunu göçünün temel gerekçesi olarak şöyle açıklamaktadır: "Bu, benim ayrılmak istememin en önemli sebebiydi" (UNHCR, 2022, 01:23). Yazar, 1968 yılında İngiltere'ye gitmiş, Kent Üniversitesi'nde yükseköğrenimini tamamlamış ve aynı üniversitede "Criteria in the Criticism of West African Fiction" (Batı Afrika Kurgu Eserlerinin Eleştirisinde Kriterler) başlıklı doktora tezini yazmıştır. Kendisi aynı üniversitede İngiliz Edebiyatı ve Postkolonyal Edebiyat profesörüdür.

Gurnah'ın hayatı ve kurgularında bazı benzerlikler dikkat çekicidir. Kendisi 18 yaşında Zanzibar'dan İngiltere'ye göç etmiştir. Araştırmada incelenen üç eserin başlıca erkek karakteri de genç yaşlarda Zanzibar'dan göç etmiştir. Eserlerin kahramanlarından Daud ve anlatıcı kahraman doğrudan, Abbas karakteri ise gemicilik serüvenlerinden sonra İngiltere'ye gitmiştir. Gurnah bir öğretmendir; eserlerinde de öğretmenlere sıklıkla rastlanır. Daud'un babası, anlatıcı kahraman, anlatıcı kahramanın babası ve Hanna öğretmendir.

Yazara benzerlikler hatırlatıldığında romanların otobiyografik olmadığını, hiçbir karakterin tamamen kendisi olmadığını, eserlerinin deneyimlere dayandığını; bunların bir kısmının kendine ait bir kısmının da tanıdığı başka insanlara ait deneyimler olduğunu belirtir. Ancak yerinden edilme ve özlem duygusu gibi deneyimler kendi tecrübeleridir ve bunları romanlarında kullanmak onları daha gerçekçi yapmaktadır (İletişim Yayınları, 2021). Gurnah, yazar ve karakterleri arasındaki can alıcı ayırımın göz ardı edilmemesi gerektiğini de vurgular (Gurnah, 1982). Bu ifadeler, yazarın kendi hayatından izler taşımasına rağmen kurgusal dünyasını bağımsız bir alan olarak değerlendirdiğine işaret etmektedir.

Yöntem

Bu araştırmada, Abdulrazak Gurnah'ın romanlarında işlenen temaların derinlemesine anlaşılmasını ve tarihsel bağlamı içinde yorumlanmasını sağlamak amacıyla hermenötik (yürümsal) analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Hermenötik yaklaşım, metinlerdeki anlamın yalnızca yüzeysel içerikle sınırlı olmadığını, tarihsel, kültürel ve bağlamsal unsurlar çerçevesinde çok katmanlı biçimde çözümlenebileceğini savunmaktadır (Gadamer, 2013). Bu çalışma, anlamın metin içi örüntüler ve karakter deneyimleri aracılığıyla yorumlandığı nitel bir inceleme olarak tasarlanmıştır. Metinler, göç, kimlik, hafıza ve sömürgecilik temaları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Araştırmanın odağını, Abdulrazak Gurnah'ın Türkçeye çevrilmiş üç romanı oluşturmaktadır. İncelenen eserler şunlardır: "*Hacılar Yolu*" [özgün: *Pilgrims Way*, 1988; Türkçe baskı 2022, Çev. Mehmet Deniz Öcal], "*Sessizliğe Hayranlık*" [özgün: *Admiring Silence*, 1996; Türkçe baskı 2018, Çev. Müge Günay] ve "*Son Hediye*" [özgün: *The Last Gift*, 2011; Türkçe baskı 2017, Çev. Müge Günay]. Bu eserlerin seçilme nedeni, yazarın külliyatı içinde göç, kimlik, hafıza ve sömürgecilik temalarını en belirgin şekilde işleyen ve Zanzibar ile İngiltere arasındaki postkolonyal bağlamı güçlü bir şekilde yansıtan metinler olmalarıdır. Çalışma, araştırma kapsamında belirlenen bu üç romanla sınırlandırılmıştır.

Araştırma süreci, belirlenen romanların temin edilmesi ve birden fazla okumaya tabi tutulmasıyla başlamıştır. İlk okumalarda metinlere genel bir hâkimiyet sağlanırken, sonraki okumalarda araştırmanın odak noktasını oluşturan temalar, imgeler ve karakter deneyimleri not edilmiştir. Bu süreçte, metinlerde tekrar eden örüntüler, karakterlerin psikolojik durumları ve olay örgüsündeki kırılma noktaları belirlenmiştir. Elde edilen bu ön bulgular, Zanzibar Devrimi ve İngiltere'deki göçmen politikaları gibi tarihsel bağlamlarla ilişkilendirilerek kavramsal bir çerçeveye oturtulmuştur.

Bu çalışmada metin çözümlemesi temel alınmıştır. Metin çözümlemesi, araştırılması hedeflenen temalar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Kıran & Kıran, 2021). Araştırmanın temel kaynağı, yukarıda belirtilen roman metinleridir. Bu bağlamda, üç romanın Türkçe basımları birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmada ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bu kapsamda romanlara ilişkin eleştiri yazıları, akademik makaleler, yazarın röportaj ve söyleşileri ile bu konulara ilişkin alanyazın incelenmiştir.

Çalışmada, edebî metinlerin çözümlenmesinde yaygın olarak kullanılan tematik okuma yöntemi benimsenmiştir. Bu doğrultuda Abdulrazak Gurnah'ın üç romanı önce bütüncül bir bakışla okunmuş, ardından metinlerde öne çıkan imgeler, karakter deneyimleri ve olay örgüsündeki kırılma noktaları sistematik olarak yorumlanarak temalar etrafında gruplandırılmıştır. Bu süreç sonucunda "İrkçılık ve Ayrımcılık", "Hafıza ve Suçluluk", "Sömürgecilik" ile "Aidiyet ve Kimlik" ana temaları ortaya çıkmıştır. Belirlenen temalar, karakterlerin psikolojik ve sosyal durumları ile Zanzibar Devrimi ve İngiltere'deki göçmen politikaları gibi tarihsel bağlamlarla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Çalışmanın tüm aşamalarında bilimsel araştırma etiği ilkelerine bağlı kalınmış; alıntılar doğru ve eksiksiz şekilde kaynak gösterilerek verilmiştir. Bu çalışma, edebî metin çözümlemesine dayandığından etik kurul izni gerektirmemektedir.

Bulgular

"Hacılar Yolu": Şiddet, Melankoli ve Aydınlanma

Yazarın erken dönem eserlerinden Hacılar Yolu'nda (1988), Zanzibar'daki şiddet ortamı ve geçmişe dair suçluluk duyguları nedeniyle ülkesinden ayrılan Daud'un deneyimleri ele alınmaktadır. Roman, karakterin İngiltere'de maruz kaldığı ayrımcılık üzerinden derinleşen melankoli ve travma süreçlerini izler.

İrkçilik ve Ayrımcılık: Daud, İngiltere'de gündelik yaşamın her alanında (barlar, sokaklar, iş yeri) ırkçı tacizlerin yanında sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalır. Romanın başında bir parkta üzerine köpek salınması ve sahibinin buna gülmesi, Daud'un yaşadığı savunmasızlığı gösterir (Gurnah, 2022, s. 14). İş yerinde (hastane) amirinin, onun akıl sağlığını sorgulayan alaycı tavırları (Gurnah, 2022, s. 54) ve sokakta karşılaştığı "zenci, kömür, köle" gibi hitaplar, Daud'u sürekli tetikte olmaya ve korkakça yaşamaya iter (Gurnah, 2022, s. 93). Said'in (1978) Oryantalizm çerçevesinde kavramsallaştırdığı 'Öteki' inşasının gündelik tezahürleri olan bu söylemler, Daud'un bedenini ve kimliğini İngiliz toplumsal düzeninin dışına yerleştiren ve ondan sürekli hesap soran bir gözetim mekanizması işlevi görür. Daud'un içe kapanması ve kendini ihmal etmesi, bu söylemsel kuşatmanın psikosomatik yankısıdır (Gurnah, 2022, s. 32). Daud, bu nefret söylemleri karşısında içe kapanır, kendini ihmal eder ve derinleşen bir melankoliye sürüklenir. Aslında bu durum, Daud'un öz bakımındaki ihmalin yaşadığı içsel çöküşün bir yansımasıdır (Karatepe, 2025, s. 3). Öte yandan roman, Daud'un yalnızca sinik/edilgen bir mağdur olmadığını da gösterir; içinde bastırılmış bir öfke ve hınç birikmektedir. Bu hınç kimi zaman ırkçı düzene (duruma), kimi zaman göç etme kararına (kendine), kimi zaman da baskı uygulayanlara (öteki'ne) yönelmektedir. Daud'u salt bir kurban figürü değil, iç çatışma yaşayan çok katmanlı bir özne olarak konumlandıran da bu duygusal karmaşıklığıdır.

Hafıza ve Suçluluk: Daud, Zanzibar'da bıraktığı en yakın arkadaşı Rashid (Bossy) ve ailesine dair hatıralarla yüzleşmekte zorluk yaşar. Rashid'in denizde kayboluşu ve Daud'un onu "kurtaramamış" olması, onu tükenmeyen bir vicdan azabı döngüsüne mahkûm eder. Daud'un "*Kendini sahile vurmuş, şişmiş ve morarmış bir ceset gibi*" (Gurnah, 2022, s. 268) hissetmeye başlaması, aslında hayatta kalan olmanın suçluluğunu yaşamasına neden olur. Freud'un (1917) "Yas ve Melankoli" çalışmasında melankoli; sevilen nesnenin yitirilmesinin ardından o nesneye duyulan çelişkili (ambivalent) duyguların kişinin kendi benliğine yöneltilmesiyle ortaya çıkan ve benliğin yoksullaşmasıyla sonuçlanan bir yapı olarak tanımlanır. Bu tanım çerçevesinde Daud, Zanzibar'da yitirdiği dostunu ve vatanını gerçek bir yas süreciyle geride bırakamamış; bu kayıpları benliğine yönelterek kimlik yoksunluğuna ve dünyadan kopuşa sürüklenmiştir (Karatepe, 2025, s. 5).

Aidiyet ve Arınma: Daud, Zanzibar'dan zihinsel ve ruhsal olarak uzaklaştığı gibi kendini İngiltere'ye de ait hissedememektedir. Yaşadığı evi "*küf sarmış delik*", kendini ise "*bitap düşmüş yaratık*" tanımlar (Gurnah, 2022, s. 178). Ancak İngiliz Catherine ile olan ilişkisi onun aidiyet arayışında bir dönüm noktası olur. Catherine'e açılması, onun "*Mesele yabancı olmak. İnsanın içini ezen asıl o... Özgürsün ama hiçbir işlevin de yok.*" sözleriyle ifade ettiği derin yabancılaşmayı ortadan kaldırmaz (Gurnah, 2022, s. 227). Canterbury Katedrali ziyareti, Daud için bir arınma ve kendi "hac yolculuğunu" (içsel dönüşümünü) başlatma metaforu olarak kullanılır. Başka bir ifadeyle Katedral, Daud için işlevsel anlamda dinî bir mekândan çok, yükünü bırakabileceği ve iç sesini duyabileceği sembolik bir arınma eşiğidir. Daud'un Anglikan inancıyla bağı olmadığı hâlde bu mekânda huzur araması, romanın seküler bir kurtuluş/arınma anlatısı kurduğunu gösterir: kutsal mekân, göçmenin ne kiliseye ne camiye tam ait olamayan yersiz yurtsuzluğunu simgeleyen evrensel bir sığınak işlevi üstlenir. Başlıktaki 'hac' metaforu da bu noktada anlam kazanır: içsel yolculuk, fiziksel göçten çok daha derinlemesine bir dönüşümü imler.

"Sessizliğe Hayranlık": İsimsizlik, Kurgusal Mazi ve Evsizlik

1996 tarihli romanda, ismi verilmeyen bir anlatıcı kahraman üzerinden göçmenin kimliksizliği vurgulanır. 42 yaşındaki kahraman, göçmen kökenli olmayan İngiliz sevgilisi Emma ve kızı Amelia ile yaşamakta ancak onlara kendi geçmişi hakkında kurgular anlatmaktadır. Kalp hastalığıyla birlikte Zanzibar'a yaptığı yolculukla oradaki ailesiyle de bağlarının zayıfladığını anlar. Dönüşünde sahip olduğunu sandığı İngiltere'deki ailesi de dağılır. Sömürge sonrası dönemin Zanzibar'ındaki çalkantılar, İngiltere'de gördüğü "öteki" tavrı anlatıcının kurgular içinde kaybolmasına ve sağlıklı ilişkiler kuramamasına yol açar.

İrkçilik ve Ayrımcılık: Bu eserde ırkçılık, fiziksel şiddetten ziyade entelektüel, duygusal ve kurumsal düzeyde; ince alaylar, iğneleyici sözler, bilimsel/tıbbi söylemlerin araçsallaştırılması ve sistematik ötekileştirme pratikleriyle işlenir. Kahraman, doktora gittiğinde doktor kalp rahatsızlığını genetik ve ırksal kökenlere bağlayarak; "*Zaten Afro-Karayıpli halkları kastetmedi... bongo-bongoları... yani benim ırkımı işte.*" (Gurnah, 2018, s. 23) şeklinde alaycı ve ötekileştirici bir dil kullanır. Emma'nın ailesinin, özellikle babasının imparatorluk hayranı tavırları ve göçmenleri küçümseyici tutumları, kahramanın gerçek kimliği ve geçmişiyle yüzleşmesini engeller (Gurnah, 2018, s. 95).

Kurgusal Hafıza ve Yüzleşme: Anlatıcı kahraman, hem İngiltere'deki ailesine (Emma ve kızı Amelia) hem de Zanzibar'daki ailesine gerçeği yansıtmayan kurgusal hikâyeler anlatır. Geçmişinden, terk edilmişliğinden ve ülkesindeki yozlaşmadan utandığı için tarihini yeniden yazar ve kendisini daha iyi göstereceğine inandığı bir geçmiş dizayn eder. "*Tarihimi yeniden yazma fırsatı son derece cazip geldi... Belki tarihimi kendim için temize çekmek istiyordum.*" (Gurnah, 2018, s. 81) itirafı, göçmenin kabul görmek uğruna kendi hakikatinden vazgeçişini gözler önüne serer. Bu kimlik performansının en çarpıcı göstergesi anlatıcının isimsizliğidir; egemen söylem içinde temsil edilemeyen öznenin varoluşsal görünmezliğini simgeleyen bu durum, karakterin toplumsal kabul arayışı doğrultusunda kendi geçmişini yeniden kurgulama eğilimini de açıklamaktadır (Lacan, 1977). Kalp rahatsızlığı sonrası Zanzibar'a dönüşüyle, bu kurgular çöker ve gerçekle sert bir yüzleşme yaşanır. İsimsiz anlatıcı ne geldiği ne de ulaştığı yerle tam bir aidiyet kuramaz. Kaçışları, gerçekleri eğip bükmesiyle sonuçlanır; isimsiz, kimliksiz kalır. Gurnah'ın romanlarındaki göç olgusu, kimlik kazandırılmaz, aksine kimliklerin parçalanmasına sebep olur (Geçikli, 2015).

Sömürgecilik Eleştirisi: Roman, Zanzibar'a yapılan ziyaretle birlikte sömürge sonrası Zanzibar yönetiminin yozlaşmışlığını, "yeni baronların" eski sömürgecileri taklit eden yaşam tarzlarını ve halkın yoksulluğunu sert bir dille eleştirir: "*Yeni baronlarımız artık Seyyid Hafid'in eski evi gibi kadvraları parçalayıp memnuniyetle yıkılmaya terk eden mirasyedi hırsızlardı; ama önlerinde bir örnek vardı.*" (Gurnah, 2018, s. 148). Tıkanmış tuvaletler, akmayan sular ve rüşvetçi memurlar, "yeni baronların" halkı nasıl sefaletle sürüklediğinin göstergesidir (Gurnah, 2018, s. 177). Yazar, bu durumdan dolayı hem sömürgecileri hem de yerli iş birlikçileri suçlar. Kahraman, bu tablo karşısında kendini "kendi geçmişinden kovulmuş" hisseder (Gurnah, 2018, s. 216).

"Son Hediye": Göçün Kuşaklararası Yükü ve Melez Aidiyetler

Yazarın geç dönem eserlerinden "Son Hediye" (2011), yaşlı bir göçmen olan Abbas ve ailesi (eşi Meryem, çocukları Hanna ve Cemal) üzerinden göçün ikinci nesle etkilerini inceler. Göçmen kimliğinin ağırlığı ikinci nesilde de kendini gösterir. Travmalarıyla yüzleşmemiş ebeveynler tarafından büyütülen çocukların aidiyet krizleri sarsıcıdır. Gurnah'ın bu romanındaki kuşaklararası travma işleyişi, yazarın diğer eserlerinde de temel izlek olarak yer almaktadır (Ünal, 2022).

Sessizliğin Kırılması: Abbas, yıllarca geçmişini, Zanzibar'dan kaçış hikâyesini ve orada bıraktığı ilk ailesini saklar. Geçirdiği felç sonrası, geçmişini bir teyp kaydına aktarmak suretiyle bu sessizliğini bozar. Geçmişini çocuklarına "son hediye" olarak bırakır (Aybay, 2024). Bu itiraf, ailesinin kökleriyle bağ kurmasını sağlar. Çünkü köklerini bilmeyen çocukların kimlik inşası noksandır.

İkinci Neslin Kimlik Bunalımı: Abbas'ın kızı Hanna, göçmen kimliğinden utanarak adını "Anna" olarak değiştirir ve İngilizleşmeye çalışır. Ancak İngiliz erkek arkadaşı Nick ve ailesi tarafından maruz kaldığı, "*Babanın nereli olduğunu bilmiyorsun! Doğrusu, buna inanmakta güçlük çekiyorum.*" (Gurnah, 2017, s. 126) şeklindeki sorgulamalar, onun ne kadar çabalarsa çabalasın İngiliz olarak kabul edilmeyeceğini anlamasını sağlar. Diğer çocuk Cemal ise babasının geçmişine ve göçmenlik olgusuna daha duyarlıdır; bu da eserde iki kardeşin farklı başa çıkma yöntemleri olarak tezahür eder. Al-Jumaili (2024), Hanna ve Cemal'in durumunu "eşikte olma" (*liminality*) kavramıyla açıklar; onlar ne tam yerli ne de tam yabancıdır.

Dini ve Kültürel Farklılıklar: Romanda, göçmenlerin dini kimlikleri olan Müslümanlık üzerinden yaşadıkları ayrımcılık da işlenir. Okulda Hristiyan etkinliklerine katılmak zorunda bırakılan, sonrasında ayrıştırılan çocukların yaşadığı uyumsuzluk hissi, azınlık dini grupların yaşadığı entegrasyon problemleri olarak ortaya çıkar. Okullarda Hristiyan etkinliklere iştirak etmeyen Müslüman çocukların yok sayılmaları ve 11 Eylül sonrası artan İslamofobi, göçmenlerin dini kimlikleri nedeniyle yaşadıkları bir diğer ayrımcı yaklaşımdır (Gurnah, 2017, s. 123).

Tartışma

Bu çalışmada elde edilen bulgular, literatürde göçün yalnızca ekonomik ya da demografik bir süreç olarak ele alınmasının yetersiz olduğunu göstermektedir. Gurnah'ın romanları, göçün aynı zamanda psikolojik ve kültürel boyutlarını içeren çok katmanlı bir deneyim olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede bulgular ilgili literatür çerçevesinde değerlendirildiğinde bazı önemli tartışma noktaları ortaya çıkmaktadır. Öncelikle ırkçılığın dönüşümü bağlamında, "Hacılar Yolu"nda Daud'un maruz kaldığı fiziksel saldırılar ve sokak kavgaları, "Sessizliğe Hayranlık" ve "Son Hediye"de yerini doktorun tavrı, aile içi dışlanma ve bakışlar gibi söylemsel ve psikolojik boyutlara bırakmaktadır. İlk kitaptaki şiddet düzeyindeki ırkçılığın varlığı, kitabın kronolojisine (1975) yakın bir geçmişte (1962, 1968 ve 1971) İngiliz Parlamentosu'ndan geçen göç yasaları (Black, 2020) ve değişen göç politikalarının halktaki tezahürüyle açıklanabilir. Buna karşın geç dönem romanlardaki ırkçılık daha sofistike, kurumsal ve dilde gizlenen bir hal almakta; doktorların ön yargılı tıbbi yorumları ve aile içi kabullenmeme durumları, Erden Kaya ve Durgun'un (2020) "yeni ırkçılık" olarak tanımladığı kültürel dışlamanın örneklerini oluşturmaktadır. Bu durum göçmenlerin fiziksel güvenlikleri sağlansa dahi psikolojik ve sosyal kabul görme konusunda kalıcı engellerle mücadele ettiğini göstermektedir.

Yazarın "Sessizliğe Hayranlık"ta yozlaşmış yerel yönetimleri eleştirmesi Deckard'ın (2007) da belirttiği gibi postkolonyal edebiyat içinde sadece mağdur söylemi üretmediğini, aynı zamanda kendi toplumuna dair de eleştirel yaklaştığını ortaya koymaktadır. Bu tutum, "Paradise" romanında tercih edilen çeviri stratejilerinde de gözlemlenmektedir (Özbakır, 2022).

Sessizlik teması bağlamında, üç romandaki karakterlerin ortak varoluş stratejisi olarak sessizliği benimsediği görülmektedir. Daud geçmişi hatırlamaktan kaçır; isimsiz anlatıcı anılarını yeniden kurgular; Abbas ise geçmişi tamamen bastırır. Lavery (2013), göçmen sessizliğini anlaşılmayacağına dair köklü inancın pasif bir dışavurumu olarak tanımlar; bu çerçeve üç karakteri birbirine bağlayan ortak psikolojik örüntüyü açıklamaktadır. Ancak "Son Hediye", sessizliğin tek bir anlam taşımadığını gösterir: Abbas'ın itirafı, travmanın kuşaklar arası aktarımını kesmek için zorunlu bir adımdır. Bu bulgu, göçmen edebiyatında sessizliğin yalnızca yenilgi değil, dönüştürücü bir potansiyel de taşıdığını ortaya koymaktadır.

Kimlik meselesi ise Bhabha'nın (1994) melezlik teorisi çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Karakterlerin hiçbirisi tam bir aidiyet kuramaz. Başka bir ifadeyle karakterler ne geldikleri Zanzibar'a ne de yaşadıkları İngiltere'ye tam aidiyet geliştirebilirler; iki kültürün arasında bir "üçüncü alan"da yaşarlar. "Sessizliğe Hayranlık"ta anlatıcı kahramanın "iki ülkede de yabancı" oluşu ve "Son Hediye"de Hanna'nın ismini değiştirerek İngilizleşme çabasının başarısızlığı, asimilasyonun mümkün olmadığını, bunun yerine "arada kalmışlığın" kalıcı bir hal olduğunu göstermektedir. Gilroy'un (1993) *Siyah Atlantik* eserinde vurguladığı gibi, diasporik kimlik hiçbir zaman tamamlanmış değildir; o, sürekli hareket halindeki bir oluş sürecidir. Bu perspektiften bakıldığında Hanna'nın isim değiştirme girişimi bir asimilasyon projesi olarak değil, egemen kimlik söylemlerinin dayatmasına karşı bilinçsiz bir teslimiyetin ifadesi olarak okunabilir. Cemal'in kökleriyle kurmaya çalıştığı diyalog ise aynı diasporik deneyimin daha sağlıklı bir müzakeresidir; bu da çözümün asimilasyonda değil, melezliği bilinçle sahiplenmekte yattığını göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Abdulrazak Gurnah'ın "Hacılar Yolu", "Sessizliğe Hayranlık" ve "Son Hediye" romanları incelenmiş ve yazarın göçmenlik deneyimini, sömürgeciliğin tarihsel mirası ve bireysel travmalar ekseninde çok boyutlu bir şekilde ele aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın ortaya koyduğu ilk sonuç, travmatik geçmişin sürekliliğidir. Göçmen karakterler, kaynak ülkelerindeki sömürge geçmişi, iç savaş ve yoksulluk travmalarını hafızalarında taşımakta; bu durum, yeni ülkelerindeki uyum süreçlerini ve ruh sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Geçmiş, göçle birlikte geride bırakılamamakta, göç sürecinde de süreklilik gösteren bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir. İkinci olarak, romanlarda ırkçılığın dönüşümü dikkat çekicidir. ırkçılık, kaba fiziksel şiddetten (erken dönem) kültürel dışlanmaya ve ötekileştirici dile (geç dönem) doğru bir seyir izlemektedir. Üçüncü olarak, sessizliğin iki yönlü işlevi öne çıkmaktadır. Karakterler, yaşadıkları acılarla ve ırkçılıkla baş etmek için "sessizliği" bir savunma mekanizması olarak kullanmakta; ancak Son Hediye örneğinde görüldüğü üzere, huzur ve bütünleşme ancak bu sessizliğin bozulması ve hikâyenin anlatılmasıyla mümkün olmaktadır. Dördüncü olarak, kimlik sorunu özellikle ikinci nesilde belirgin hale gelmektedir. Göçün etkileri sadece birinci nesille sınırlı kalmamakta, ikinci nesil (Hanna ve Cemal) de ebeveynlerinin gizlediği sırlar ve toplumun dışlayıcı bakışları arasında kimlik bunalımı yaşamaktadır. Beşinci olarak, Gurnah'ın postkolonyal eleştiride dengeli bir tutum sergilediği görülmektedir. Yazar, Batı'nın ırkçı ve üstten bakan tavrını eleştirirken, Doğu'nun (Zanzibar) kendi içindeki çürümüşlüğü, şiddeti ve adaletsizliğini de göz ardı etmemekte; göçü zorunlu kılan koşulları dürüstçe sergilemektedir. Bu bağlamda, "Sessizliğe Hayranlık"taki tuvalet sembolü ve "Son Hediye"deki Abbas'ın kaçış hikâyesi, sömürgecilik bitse bile etkilerinin yerel despotlar ve yozlaşmış bürokrasi eliyle devam ettiğini göstermektedir.

Romanlardaki otobiyografik unsurlar dikkat çekicidir. Üç romanın başkahramanının Zanzibar'dan genç yaşlarda göç etmesi, İngiltere'de yaşanan göçmenlik deneyimi, öğretmen kahramanlar ve melez beraberlikler yazarın yaşam öyküsüyle çeşitli benzerlikler göstermektedir. Gurnah'ın romanlarındaki ana kahramanların yaşları, yazarın kendi kronolojisiyle paralellik göstermekte; bu durum, yazarın hayat tecrübelerini ve göç deneyimlerini eserlerine yansıttığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Abdulrazak Gurnah, bu eserleriyle göç deneyimini bireysel, tarihsel ve etik bir düzlemde yeniden konumlandırır. Yazar, postkolonyal edebiyata, göçmenlerin yaşadığı acılar, aşklar ve paradokslarla diğer insanlardan farklı olmadığını gerçeğini sunarak katkıda bulunur.

Bu çalışma, Abdulrazak Gurnah'ın üç romanıyla sınırlıdır. Gurnah'ın "Deniz Kenarında" (*By the Sea*), "Kumdan Yürek" (*Gravel Heart*) ve "Ölümden Sonraki Hayatlar" (*Afterlives*) gibi diğer eserleri de benzer temalarla incelenerek yazarın külliyatındaki tematik bütünlük daha kapsamlı bir şekilde ortaya konulabilir. Ayrıca yazarın romanlarında otobiyografik unsurların izi sürülerek, Gurnah'ın kendi göçmenlik deneyiminin kurgusal evrendeki yansımaları karşılaştırmalı olarak analiz edilebilir. Gurnah romanlarında kadın karakterlerin temsili, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınabilir. Son olarak, Türkiye'deki akademik literatürde Gurnah üzerine yapılan çalışmaların sayısı hâlâ sınırlı olduğundan, bu alan gelecek çalışmalar için önemli bir araştırma zemini sunmaktadır.

References

- Akmoush, A. A. M. (2018). *Trauma in Gurnah's "The Last Gift" and Salih's "Season of Migration to the North"* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Al-Jumaili, O. M. O. (2024). *Identity crisis of immigrants in Abdulrazak Gurnah's Desertion and The Last Gift in light of hybridity and liminality* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Al-Rufai, A. R. A. (2024). *Home and identity as narrative: A new perspective towards Abdulrazak Gurnah's By the Sea* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Aregbeshola, A. R., & Adekunle, I. A. (2024). Demystifying colonialism and migration: An African perspective. *Research in Globalization*, 9, Article 100262. <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2024.100262>
- Aybay, E. (2024). *Islam in a cross-boundary context and identity as narrative: A new perspective towards Abdulrazak Gurnah's By the Sea, Desertion and The Last Gift* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki yabancılar* (E. Barca, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 2017'de yayımlandı)
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Black, J. (2020). *İngiltere tarihi* (A. Yıldız, Çev.). Tarcan Yayıncılık. (Orijinal eser 2017'de yayımlandı)
- Chambers, I. (2019). *Göç, kültür, kimlik* (İ. Türkmen & M. Beşikçi, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 1994'te yayımlandı)
- Cortesi, M. (2020, Ekim 1). Slave Market Memorial. *Atlas Obscura*. <https://www.atlasobscura.com/places/slave-market-memorial>
- Deckard, S. G. (2007). *Exploited edens: Paradise discourse in colonial and postcolonial literature* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Warwick.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia* (B. Massumi, Trans.). University of Minnesota Press.
- Doğan, B. (2019). *Tanzanya'nın bağımsızlığına giden süreçte Müslümanların rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Erden Kaya, E., & Durgun, Ş. (2020). Irkçılığın dönüşümü: Kavramsal ve kuramsal bir analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 79-102. <https://izlik.org/JA56GD82KA>
- Fanon, F. (2019). *Siyah deri, beyaz maskeler* (O. Türkay, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 1952'de yayımlandı)
- Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik tarihi: Fetihlerden bağımsızlık hareketlerine kadar 13. yüzyıl-20. yüzyıl* (M. Cedden, Çev.). İmge Kitabevi. (Orijinal eser 1994'te yayımlandı)
- Fouéré, M. A., & Paul, M. (2020). Museumizing the slave trade and slavery in Zanzibar: Truth, untruth, and uncertainty at the Old Slave Market. *Ethnologie Française*, 50(1), 109-124. <https://doi.org/10.3917/ethn.201.0109>
- Freud, S. (1917). Trauer und melancholie. *Internationale Zeitschrift für Ärztliche Psychoanalyse*, 4(6), 288-301.

- Gadamer, H. G. (2013). *Hakikat ve yöntem* (H. Arslan & İ. Yılmaz, Çev.). Paradigma Yayınları. (Orijinal eser 1960'ta yayımlandı)
- Geçikli, K. (2015). Abdulrazak Gurnah'nın "Desertion" adlı romanının postkolonyal okuması. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 105-119.
- Gilroy, P. (1993). *The Black Atlantic: Modernity and double consciousness*. Harvard University Press.
- Gurnah, A. (2017). *Son hediye* (M. Günay, Çev.). İletişim Yayıncılık.
- Gurnah, A. (2018). *Sessizliğe hayranlık* (M. Günay, Çev.). İletişim Yayıncılık.
- Gurnah, A. (2022). *Hacılar yolu* (M. D. Öcal, Çev.). İletişim Yayıncılık.
- Gurnah, A. R. (1982). *Criteria in the criticism of West African fiction* [Doktora tezi, University of Kent]. Kent Academic Repository. <https://kar.kent.ac.uk/94388/>
- Gülbey Usta, Ö. (2012). *Doğu Afrika sahilinde (Swahili) İran, Arap, Türk ve Hindu kültürlerinin Afrika kültürleriyle etkileşimi: Zengibar takımadadaki Taarab müziği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- İletişim Yayınları. (2021, Ekim 27). *2021 Nobel Edebiyat Ödülü'nün sahibi Abdulrazak Gurnah ile söyleşi* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=euMR3lqiDd0>
- Karatepe, E. (2025). Abdulrazak Gurnah'ın Hacılar Yolu romanında göç deneyiminin psikososyal yansımaları. *Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (75), 209-216. <https://doi.org/10.55590/literatureandhumanities.1521108>
- Kıran, A. E., & Kıran, Z. (2021). *Yazınsal okuma süreçleri: Yazınbilim - göstergebilim - anlatıbilim teknikleri* (5. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Krečić, J. (2020). *Son gerisayım: Avrupa, mülteciler ve sol* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 2017'de yayımlandı)
- Lacan, J. (1977). *Écrits: A selection* (A. Sheridan, Trans.). Tavistock Publications. (Orijinal eser 1966'da yayımlandı)
- Lavery, C. (2013). *Writing the Indian Ocean in selected fiction by Joseph Conrad, Amitav Ghosh, Abdulrazak Gurnah and Lindsey Collen* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Oxford.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm postkolonyalizm* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Mudanya, A. M. (2013). *The narrative voice in Abdulrazak Gurnah's Desertion* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. University of Nairobi.
- Özbakır, F. (2022). Abdulrazak Gurnah'ın "Paradise" (Cennet) adlı eserinde, "yabancılaştırma" ve "yerleştirme" stratejileri ile kültürel öğelerin çevirileri üzerine bir inceleme. *Turkish Academic Studies - TURAS*, 3(2), 159-176. <https://doi.org/10.54566/turas.1180487>
- Özkul, B. (2021, Ekim 10). Abdulrazak Gurnah: Post-kolonyal edebiyatın kırık aynası. *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/10746/abdulrazak-gurnah-post-kolonyal-edebiyatin-kirik-aynasi>
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Said, E. W. (1993). *Culture and imperialism*. Knopf.

- Salahi, A. (2020, Temmuz 3). Zanzibar: Arabs, Africans and a forgotten legacy of slavery and ethnic cleansing. *The New Arab*. <https://www.newarab.com/analysis/zanzibars-forgotten-legacy-slavery-and-ethnic-cleansing>
- Steiner, C. (2007). *Translated people, translated texts: Language and migration in some contemporary African fiction* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Cape Town.
- UNHCR. (2022, Mayıs 1). *The Nobel laureate who tackles themes of displacement, history and home* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=D0kz2Sq38TY>
- Ünal, A. (2022). Plunderers of the human spirit: A criticism of Abdulrazak Gurnah's Gravel Heart in terms of literary trauma theory. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 861-876. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1164902>
- Welvering, M. (2023, Haziran 9). Top 6 things to do in Stone Town, Zanzibar. *Rhino Africa Blog*. <https://blog.rhinoafrica.com/2023/06/09/top-things-to-do-in-stone-town-zanzibar/>
- Yokuş, S. (2023). *The representation of the "Other" and the realities of the so-called independence in Chinua Achebe's Things Fall Apart and Abdulrazak Gurnah's Desertion: A Saidian reading* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.

ETHICAL DECLARATIONS**Research and Publication Ethics**

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR**Araştırma ve Yayın Etiği**

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.

Authors' Contribution Statement / Yazarların Katkı Oranı Beyanı

The researchers' contribution statement is as follows / Araştırmacıların katkı oranı beyanı şu şekildedir:

First author / 1. Yazar %50,

Second author / 2. Yazar %50.